

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ УКРАЇНИ»**

(29-30 червня 2018 року)

Одеса
2018

УДК 34(477)(063)
С 91

Сучасні тенденції в юридичній науці України. Матеріали
С 91 V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29-30 червня
2018 року). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. – 108 с.

ISBN 978-617-7640-21-8

У збірнику представлені матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, історії політичних та правових вчень, конституційного, муніципального права, міжнародного публічного та приватного права, права Європейського союзу, екологічного, земельного, аграрного права, цивільного, господарського, адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 34(477)(063)

ISBN 978-617-7640-21-8

© Колектив авторів, 2018
© Видавництво «Молодий вчений», 2018

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Ковальчук С.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ	5
Несправа М.В. ВИТОКИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ОНТОЛОГІЇ ПРАВА	10
Патамсіс Й-В.Д. СПІВСТАВЛЕННЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ.....	15
Цимбал Ю.Ю. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВИХ СПРАВ	22
Черновол О.П. ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	27

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Торяник О.Ю. МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	32
--	----

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Абдуллаєв Р.А. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ САНКЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ.....	37
Богатчук Д.П. ЩОДО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДІЇ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОГО ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ОДНОСТОРОННІ АКТИ ДЕРЖАВ (АНАЛІЗ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ)	41
Хоружа А.В. ЩОДО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	45

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Патlachук О.В. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД» 1992 Р.....	50
--	----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Авраменко С.М., Мирославський С.М. ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	55
---	----

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бобров Ю.О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ	59
Колодочка О.Є. ПРАВО НА ОСВІТУ ДІТЕЙ ХВОРИХ НА ВІЛ/СНІД В УКРАЇНІ	64
Шкабаровська А.А. НЕОБХІДНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ	69

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ**

Дмуховська А.А.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ 74

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Лях М.Ю.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
РАДИ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 80

Немчин О.І.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ НИЗУ ВЗУТТЯ ЗА ЇХ ЗОБРАЖЕННЯМ..... 85

Петрів А.С.

РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ..... 89

Серебрянський П.В.

СЕМАНТИЧНЕ ТА ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА»
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ..... 92

Сливка І.Ю.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ..... 96

Якимчук О.В.

МОНОПОЛІЯ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ЗА І ПРОТИ..... 101

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Ковальчук С.В.

студентка,

*Інститут післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ

Специфічний характер суспільних відносин у сфері розпорядження правами інтелектуальної власності вимагає посиленої правової охорони та досконалого законодавчого регулювання процедури укладення та виконання ліцензійних договорів. Чинний Цивільний кодекс України в цілому на належному рівні встановлює вимоги щодо істотних умов, змісту та реалізації ліцензійних договорів.

Разом з тим, під час укладення таких ліцензійних договорів слід також керуватись положеннями нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Це, зокрема, Закони України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» тощо [3, с. 32]. Порядок укладення ліцензійного договору визначається загальними положеннями Цивільного кодексу, згідно з якими договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною. До того ж пропозицію укласти договір може зробити кожна із сторін майбутнього договору [1].

Для ліцензійного договору істотні умови закріплено ч. 3 ст. 1109 ЦКУ. Для того аби визначити природу платежу (роялті чи ні в розумінні ПКУ), необхідно виходити з обсягу переданих прав, який у ньому закріплено і названої норми ПКУ, тобто відштовхуватися від відповідного розділу договору. Якщо умовами ліцензійного договору за ліцензіатом закріплюється обов'язок сплачувати періодичні платежі (роялті) у відсотках від прибутку, тоді логічно буде закріпити в договорі порядок і строки надання ліцензіару для ознайомлення документів, за якими можна простежити прибуток, пов'язаний із комерційним використанням об'єкта ІВ.

Ліцензійний договір цілком може бути безкоштовним, зокрема якщо він стосується прав на торгову марку. Аналізуючи судову практику, ВГСУ у своєму роз'ясненні підсумував, що законодавство не передбачає надання дозволу на використання торгової марки тільки на платній основі. Із цієї причини немає підстав визнавати недійсним ліцензійний договір, якщо торгова марка за ним використовується безкоштовно (п. 9 листа ВГСУ від 22.01.07 р. № 01-8/24). З іншого боку, практика безкоштовних або умовно-безкоштовних ліцензій на комп'ютерні програми (ігри, софт) існує вже доволі давно. І вона не суперечить нашому законодавству, оскільки використання таких програм здійснюється на підставі ліцензійного договору, що укладається за принципом договору приєднання, який підпорядковується праву іншої країни.

Врахування всіх податкових аспектів розпорядження об'єктами інтелектуальної власності та дотримання вимог цивільного законодавства є необхідним для недопущення настання негативних наслідків у вигляді різного роду санкцій [2]. Зрозуміло, ліцензійний договір не варто обмежувати зазначеними істотними умовами. Залежно від того, про який об'єкт ІВ йде мова, як істотні можуть бути включені умови про субліцензії, конфіденційність і використання персональних даних, рівень якості продукції, що випускається під торговою маркою, на використання якої передано

права, застосовне право, відповідальність і вирішення спорів, розірвання [7, с. 13].

Розпорядження правами інтелектуальної власності потребує посиленої правової охорони. З огляду на викладене, одним важливим аспектом у такому випадку є державна реєстрація ліцензійних договорів. Так, питання, пов'язані з їх державною реєстрацією регламентовано статтею 1114 ЦК України. Згідно ч. 1 ст. 1114 ЦК України, ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності та договори, визначені статтями 1109, 1112 та 1113 цього Кодексу, не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Їх державна реєстрація здійснюється на вимогу ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом.

Оскільки ні ЦК України, ні окремим законом не встановлено перелік таких випадків, то наявна необхідність правового аналізу актів законодавства, що регламентують використання конкретного об'єкта інтелектуальної власності. Необхідно звернути особливу увагу на ту обставину, що всі вищевказані акти законодавства містять правову норму, згідно якої сторона договору має право на загальнодоступне офіційне інформування будь-яких осіб про факт передачі прав на об'єкт інтелектуальної власності. Це здійснюється шляхом публікації в офіційному бюлетені відомостей з одночасним внесенням їх до Реєстру.

Державна реєстрація ліцензійних договорів не є обов'язковою, однак може бути здійснена за бажанням будь-якої із сторін. Запровадження – чи відновлення раніше вже існуючої – вимоги про обов'язкову держреєстрацію ліцензійних договорів вбачається за доцільне. Це може зменшити випадки недобросовісних дій та введення ліцензіарами в оману своїх контрагентів, у тому числі і стосовно аспектів пов'язаних із кількістю укладених ліцензійних договорів на певний об'єкт інтелектуальної власності [3, с. 44].

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо правової охорони інтелектуальної власності» [5] державна реєстрація ліцензійного договору

здійснюється за бажанням однієї з сторін. Так, сторона ліцензійного договору має право на офіційне загальнодоступне інформування інших осіб про видачу ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності, шляхом публікації в офіційному бюлетені в обсязі та порядку, встановлених Державним департаментом інтелектуальної власності України, з одночасним внесенням таких відомостей до відповідного Державного реєстру [3, с. 46].

Важливим питанням, яке повинен взяти до уваги ліцензіат є те, що через відсутність перевірки на відповідність корисної моделі умовам патентоздатності видача патенту на корисну модель, на відміну від патенту на винахід, значно частіше може бути причиною порушення прав інших осіб. У такому разі добросовісний набувач прав на використання корисної моделі може стати порушником прав третіх осіб і навіть зазнати збитків унаслідок відновлення цих прав. Тож, аналіз наявності прав у третіх осіб на аналогічні чи схожі технології у відповідній галузі дозволить визначити можливості інших осіб зашкодити можливості використання корисної моделі за ліцензійним договором [4, с. 62]. Відповідно до ст. 1109 ЦК України у ліцензійному договорі визначаються: вид ліцензії, сфера використання винаходу (корисної моделі) (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права тощо); розмір, порядок і строки виплати плати за використання винаходу (корисної моделі).

За загальним правилом, договір є добровільною домовленістю сторін. Відповідно до ст. 6 ЦК України, сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначення умов договору відповідно до вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Водночас, законодавство передбачає також примусове укладення ліцензійного договору.

При укладанні ліцензійного договору варто пам'ятати, що строк правової охорони корисної моделі становить 10 років. Отож важливо також звертати увагу на те, чи чинні права взагалі, а також

скільки років залишилося до втрати чинності прав на корисну модель.

Ліцензійний договір може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін та за рішенням суду. Сторони, які мають намір достроково припинити ліцензійний договір, укладають додаткову угоду про дострокове припинення ліцензійного договору, і на підставі цього подають до Департаменту підписану обома сторонами заяву про внесення змін до реєстру ліцензійних договорів у зв'язку з достроковим припиненням дії ліцензійного договору. Розгляд документів та внесення змін відбувається протягом двох місяців з дати надходження заяви.

Договір може бути визнаний недійсним на підставі рішення суду, ініціаторами якого можуть виступити ті ж суб'єкти, що й в інших видах договорів (сторони договору, державні органи). За порушення умов ліцензійного договору для сторін наступає договірна відповідальність, яка встановлюється за взаємною згодою ліцензіара та ліцензіата в договорі з урахуванням вимог законодавства. Відповідно до Гл. 51 ЦК України, порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди [5]. Про це ми детальніше розглянемо у III розділі дослідження.

Підсумовуючи вищевикладене, потрібно зазначити, що взяття до уваги наведених особливостей укладання ліцензійних договорів на використання корисних моделей сприятиме мінімізації ризиків, які можуть виникнути у сторін під час виконання таких договорів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 11.07.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
3. Асадчев Ю. Особливості правового регулювання укладення та державної реєстрації ліцензійних договорів. Окремі аспекти оподаткування ліцензійних договорів // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lexliga.com/ua/novosti/licenzionnyix-dogovorov>.
4. Філик Н.В., Гусарева О.С. Підходи до розуміння ліцензійного договору та практика їх укладення. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://law.nau.edu.ua/images/Наука/Наукovid_jurnal.
5. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 року № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
6. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 року № 3687-XII (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
7. Ільницький Ю. Ліцензійний договір: суть, умови й застосування [Текст] / Юрій Ільницький // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – № 73 (10 серп.). – С. 10-13.

Несправа М.В.

*кандидат філософських наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

ВИТОКИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОНТОЛОГІЇ ПРАВА

Стрижнем християнської онтології права є євангельські заповіді, однак його джерела є значно глибшими і сягають Мойсеєвих скрижалей. Саме у старозавітні часи були закладені ті екзистенціальні основи, які через віки трансформувалися у принципи сучасного права.

Не викликає сумнівів, що основою основ системи права є право на життя. Першоджерело цього принципу ми знаходимо у шостій заповіді закону Божого «Не убий!», яка була донесена до людей Мойсеєм 3,5 тисячі років тому. Для повноти розуміння сенсу цієї заповіді слід додати, що, за словами пророків, грішить проти шостої заповіді і той, хто бажає смерті іншій людині, хто не подає допомоги бідним і хворим, хто не живе з іншими у злагоді і в мирі, а, навпаки, ставиться до інших з ненавистю, задрощами і злобою, затіває з іншими сварки і бійки, кривдить інших. Грішать проти шостої заповіді всі злі і сильні, які кривдять слабких.

Як вказує Петро Баренбойм, щоб зрозуміти першість правової філософії П'ятикнижжя, необхідно виділити такі її складові, як: подання права як вищої духовної цінності, заснованої на моралі і взаємозалежної з нею; неможливість засвоїти цю правову систему в повній мірі людям з рабською психологією; необхідність попереднього узгодження з людьми пропонованих їм правових і моральних норм; конкретні принципи підпорядкування царів законам і обмеження царської влади; виділення самостійних судових функцій і засноване на цьому пізніше верховенство суддів [1].

Як бачимо, сучасні конституційні принципи беруть прямий початок з Біблії. Важливо підкреслити що у Старому Заповіті вперше в історії людства містяться норми про зв'язок моралі і права, про необхідність засновувати власну правову поведінку людини на певних вищих цінностях, а не тільки на раціональності та доцільності, як намагаються це підносити сучасні апологети секуляризму у правознавстві. Саме зі Старого Заповіту йде християнський принцип, відповідно до якого визнається тільки право, котре засноване на моралі. Отже, саме у біблійних настановах криється онтологічне коріння системи права.

Зрощена на ґрунті Мойсеєвих заповідей, моральність християнської онтології права набуває вищого змісту в імперативах милосердя і любові. Милосердя, що його проповідував Христос, постає наріжним каменем християнської онтології права. А його

ключовою характерною рисою виступає людинолюбство. У Євангелії ми знаходимо не тільки зрозумілу заповідь: «Полюби ближнього твого, як самого себе» (Мтф. 22:39), але й більш складну когнітивну модель: «Любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто кривдить вас і жене вас, щоб вам бути синами Батька вашого небесного» (Мтф. 5: 43-46). Посилуючи заповіді Старого Заповіту, Євангельський закон Христа каже: «Кожен, хто ненавидить брата (ближнього) свого, є людиновбивця» (1 Ін. 3, 15). З християнської віри у створення людини за образом Божим для участі у виконанні Божественного задуму про людину і світ логічним чином походить й інше базове для системи права поняття – гідність людської особистості. Саме цей зміст християнської онтології права – милосердя, любов і повага до гідності кожної людини як творіння Божого – і визначив подальшу гуманістичну спрямованість розвитку системи права. Згодом біблійні приписи трансформувалися у загальні філософсько-правові засади взаємозв'язку права, моральності та справедливості.

Найглибші філософські розробки християнської онтології права містяться у працях Фоми Аквінського. Аквінат представив каркас моральної побудови людської душі, який складається з кардинальних чеснот. Стрижнем у цьому каркасі виступає така кардинальна чеснота як справедливість. Саме справедливість виступає джерелом права. Розвиваючи ідею про пріоритетність моралі, Аквінський вказує, що метою закону є суспільне щастя, тому всякий інший припис, котрий відноситься до якої-небудь індивідуальної дії, з необхідністю буде позбавлений природи закону в усьому, що не відноситься до загального блага. Аквінат заклав підвалини фундаментальних для правознавства понять природного і позитивного права. Видатний теолог впевнений, що кожен закон в кінцевому рахунку впливає з того, що він називає вічним законом. Природний закон є лише продовженням вічного закону, бо Бог дає нам настанову на остаточне щастя, впроваджуючи в нас як загальне

знання, так і схильність до добра. Природний закон є фундаментальним принципом, який витканий в тканину нашої природи і дає нам бажання тих благ, які сприяють процвітанню людини. Але природний закон не є зовнішнім імперативом. Як вказує Аквінат, з приписів природного закону, як із загальних і до того ж неоднозначно трактованих джерел, людський розум повинен приходити до конкретних питань, які належать більш особливим принципам. Ці виведені людським розумом особливі встановлення називаються людськими законами, або позитивним правом [2]. З цього ми робимо висновок, що саме зароджений Божественним законом і збудований природним законом моральний каркас людини є ціннісною основою позитивного права.

Моральність і духовність є характерними відзнаками онтології права, що сповідує православ'я. При цьому його атрибутивними відмінностями є колективізм і первинність інтересів спільноти в порівнянні з інтересами особистості. Звідси ж виникає і інший постулат православ'я – належність. Належність – це невід'ємний деонтичний компонент правової свідомості, який відображає єдність прав і обов'язків. У загальному плані належність проявляється в тому, що людина постійно співвідносить свої дії з ідеальними зразками, з тим, що «належить бути», і тим самим прагне до цих зразків. «Саме... уявлення про належне і неналежне (припустиме і неприпустиме) у суспільній свідомості формує правову систему суспільства» – констатує Володимир Велєпов [3]. Православні постулати знайшли своє відображення у філософії серця – напряду який започаткував український мислитель Григорій Сковорода.

Теологічну традицію апостольських Церков у християнській онтології права діалектично продовжив протестантизм. Провівши аналіз реформістських принципів, Девід Поклінгтон дійшов висновку, що протестантський рух можна розглядати як процес, котрий веде від загальнохристиянського поняття природного права (natural law) до природних прав (natural rights) та до прав людини (human rights) [4]. Отже, принципи протестантизму, як складова

загальнохристиянської традиції, справили величезний вплив на формування сучасного права.

Комплексна концепція, котра розкриває яким чином право з необхідністю виростає з морального імперативу, була розроблена Іммануїлом Кантом. І. Кант виходив з того, що кожна людина є абсолютною цінністю: людина – це завжди мета і ніколи – засіб. Як суб'єкт моральної свідомості, котрий докорінно вирізняється від навколишнього середовища тим, що здатний пізнати Бога, людина у своїй поведінці має керуватися веліннями морального закону, який є втіленням божественного провидіння. Відповідно, цей закон, який І. Кант називає «категоричним імперативом», має безумовний і апріорний характер, він не обумовлений зовнішніми чинниками та складає внутрішню сутність людини. Категоричний імператив проголошує: «Чини так, щоб максима твоєї поведінки могла бути водночас і принципом загального законодавства». Фактично імператив є філософські формалізованою заповіддю Христа, який у Нагірній проповіді проголосив: «Усе чого ви бажаєте, щоб люди чинили вам, то й ви чинить їм!» (Мтф. 7: 12). Таким чином постійно корелюючи свої ідеї з традиційною християнською етикою, Кант підкреслює, що обов'язок є вищою формою моральної поведінки. Проте, наголошує філософ, далеко не кожна людина здатна обмежувати індивідуальну свободу тими межами, де починається свобода іншої людини. Сукупність умов, які обмежують свавілля одного стосовно інших через об'єктивний загальний закон свободи, він називає правом. Здійснення права вимагає, щоб воно було загальнообов'язковим. Для цього потрібно наділити право силою примусу. Надати праву примусовий характер здатна лише держава – первинний носій примусу у суспільстві. За таких умов право набуває форми закону [5].

Таким чином, витоки християнської онтології права, які містяться у старозавітних та євангельських заповідях, католицькій теології, православних постулатах та протестантських принципах, а також філософських доробках, серед яких особливо виділяються

концепції Фоми Аквінського і Іммануїла Канта, визначають моральний зміст і гуманістичний характер сучасного права.

Список використаних джерел:

1. Баренбойм П. Д. Библейский момент философии права. Медиаглагол. Православный образовательный портал. 2016. 12 июня. URL: http://mediaglagol.com.ua/book/bibleyskiyi_moment_filosofii_prava_pd_barenboyim (дата доступа 23.06.2018).
2. Фома Аквинский. О различных видах закона, вопрос 91. Сумма теологии: в 12 т. / С. И. Еремеев: перевод, редакция, примечания. К.: Ника-Центр, 2010. 432 с. Т VI. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-6/2> (дата доступа: 20.06.2018).
3. Велепов В. Нравственность и права человека. Информационно-аналитический центр «Сова». 2007. 17 авг. URL: <http://www.sova-center.ru/religion/publications/religion-human-rights/2007/08/d11401/> (дата доступа: 21.06.2018).
4. Pocklington D. Catholic and Protestant approaches to law: convergence or divergence? Law and Religion Scholars Network (LARSN) Annual Conference 2016. Oxford. 2016. 10 May. URL: <http://www.lawandreligionuk.com/2016/05/10/catholic-and-protestant-approaches-to-law-convergence-or-divergence/> (Last accessed: 20.06.2018).
5. Кант И. Критика практического разума. СПб.: Наука, 1995. 528 с.

Патамсіс Й-В.Д.

студент,

*Інститут управління і права
імені Ярослава Мудрого*

СПІВСТАВЛЕННЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ

Судочинство Великобританії вважають одним з найефективніших у світі. Разом з тим, в Україні сьогодні судочинство не є достатньо ефективним, суди перевантажені, деякі суперечки розглядаються надто довго, є непоодинокі випадки неоднозначного

застосування правових норм. Це обумовлює прагнення дослідити ефективні зразки судочинства, такі як британське, з метою запозичення його кращих рис.

Проте запозичення саме британського досвіду є проблемним, оскільки Великобританія належить до англо-американської правової сім'ї, а Україна – до романо-германської. Тому для того, щоб порівнювати судочинство цих двох країн, необхідно зауважити, які відмінності обумовлені належністю до різних правових сімей, а які – власне різною організацією судочинства.

Крім того, важливим є те, що останнім часом судочинство Великобританії було реформоване, аби зблизити його з законодавством країн ЄС, які належать до романо-германської правової сім'ї. Вихід Великобританії з ЄС не спричинив скасування ухвалених змін, і сьогодні відмінності, обумовлені різницею правових систем, не настільки істотні. Це ще більше актуалізує дане дослідження, адже тепер системи стають більш зрівнянні.

Сучасне право держав англо-американської правової сім'ї є системою прецедентного права, де норми права розробляються суддями в процесі розгляду конкретних випадків. Право створюється рішеннями не всіх судів, а, як правило, судів вищих інстанцій. Переважно судове походження норм права в правовій сім'ї англо-американської системи дозволяє більш чітко проводити поділ між правом і законом, що в правовій сім'ї романо-германських держав виражено не так чітко.

В романо-германській правовій системі основною є нормативність, звичай грає другорядну роль, а правові норми групуються у нормативно-правові акти, які є основним джерелом права. Принципи права мають величезну роль, оскільки є тим критерієм, який визначає межі допустимого при застосуванні правових норм [4, с. 89].

Англійське загальне право справило визначальний вплив на формування правового регулювання в країнах, нині які складають Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії.

Судова система Великобританії сьогодні – це наслідок тривалої реформи, яка довго готувалася та обговорювалася у країні. Далеко не останню роль в реформуванні відіграло те, що судова система Великобританії була дуже відмінна від судової системи інших країн-членів Європейського Союзу, а нікому тоді не могло спасти на думку, що згодом країна вийде з ЄС [2, с. 180].

Судова реформа була запроваджена законом, виданим у 2005 році, та розглядається дослідниками як надважлива, оскільки вперше майже за 900 років незалежність судової влади, підтримувана історичними традиціями, була закріплена на рівні закону. До основних змін слід віднести: покладання на урядових міністрів обов'язку підтримувати незалежність судової влади й заборона їм чинити вплив на судові рішення через будь-який специфічний доступ до суддів; реформування поста Лорда-канцлера, що полягає в передачі його судових функцій Голові всіх суддів Англії й Уельсу (його нова назва – Лорд-головний суддя); заснування незалежного Верховного суду, відокремленого від Палати лордів, з незалежною системою судових призначень, своїм персоналом, бюджетом і приміщенням; формування незалежної Комісії із судових призначень (Judicial Appointments Commission), що відповідає за відбір кандидатів на суддівські посади й рекомендує їх для призначення на посади суддів Державному секретареві з питань юстиції; введення посади спеціального омбудсмена, який є відповідальним за слухання скарг, що подаються з приводу розгляду справ у судах і суддівських призначень, і винесення рекомендацій відповідно до закону за результатами цієї діяльності [1].

Крім того, було створено Службу трибуналів (судів першого рівня), що об'єднала значну кількість адміністрації відособлених трибуналів, у результаті чого був сформований загальний і послідовний підхід до всіх осіб, які звертаються за судовим захистом до цих судів.

Судову систему Англії й Уельсу становлять:

а) Апеляційний суд Англії й Уельсу (England and Wales Court of Appeal), що розглядає цивільні, кримінальні й сімейні справи в порядку апеляції;

б) Високий суд Англії й Уельсу (England and Wales High Court) – цивільні, кримінальні і сімейні справи;

в) Суд корони (Crown Court) – кримінальні справи;

г) Суд графства (County Court) – цивільні й сімейні спори;

д) мирові судді (Magistrates' Court) – розглядають цивільні, кримінальні і сімейні спори;

е) трибунали (Tribunals) – заслуховують тільки цивільні спори.

Говорячи про особливості британської судової системи, слід зазначити, що одним з головних принципів, за якими вона побудована, є принцип якомога більш швидкого вирішення суперечки без зайвих витрат, причому до витрат відносять не лише грошові, але й, наприклад, витрати часу, людських ресурсів тощо. Спроба вирішити суперечку поза судовим розглядом для багатьох категорій справ є обов'язковою, медіація використовується дуже широко.

Відміна риса судової системи України полягає в тому, що вона є системою унітарної держави, котра має єдину судову систему, яка не передбачає поділ предмета юрисдикції між судами за ознакою приналежності до різних внутрішньодержавних утворень.

Другою відмінністю судової системи України є існування двох гілок судової системи: Конституційного Суду і судів загальної юрисдикції.

Україна обрала європейську модель функціонування інституту судової охорони Конституції, коли для вирішення вказаного завдання утворюється спеціалізований орган, тим самим конституційно закріпивши утворення Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції.

Третьою відмінною рисою судової системи України є моноцентризм системи судів загальної юрисдикції. На відміну від

біцентризму, що існував понад десять років, коли підсистему загальних судів очолював Верховний Суд України, а підсистему господарських (тоді арбітражних) – рівний йому за статусом Вищий господарський (тоді арбітражний) суд України, то тепер і підсистему загальних, і підсистему спеціалізованих судів очолює Верховний Суд України [5, с. 25].

Отже, судову систему України утворюють Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Останні у свою чергу складаються з загальних та спеціалізованих судів. До загальних належать районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, апеляційні суди областей, міст Києва та Севастополя, апеляційний суд Автономної Республіки Крим.

Спеціалізованими судами є господарські суди областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, апеляційні господарські суди, а також окружні адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди та Вищий адміністративний суд України. До спеціалізованих судів також належить Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних та кримінальних справ [5, с. 25].

Сучасна судова система України переживає реформування, основна мета якого – прозорість, чіткість, скасування ланок, які дублюють повноваження або можуть по-різному розтлумачувати норми закону, більш чітка ієрархія судів.

Важливою для розуміння сучасної судової системи України є реформа останніх років, зокрема 2016–2017.

В 2016 році: відбулась заміна чотирирівневої судової системи на трирівневу (місцеві/окружні суди – апеляційні суди – новий Верховний Суд, у складі якого діють Велика Палата, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд). ВГСУ, ВАСУ, ВСС ліквідуються, але спеціалізація судочинства залишається; всіх суддів стали призначати на конкурсній основі, встановлено нові кваліфікаційні вимоги до суддів ВСУ; створено окремі Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної

власності; обмежено суддівську недоторканність; утворено Вищу раду правосуддя замість ВРЮ; істотно підвищено суддівську винагороду; розширено дисциплінарну відповідальність суддів; змінено порядок призначення, переведення суддів; введено інститут конституційної скарги громадянина до Конституційного Суду;

В 2017 році: врегульовано питання діяльності нового Верховного Суду і Вищого суду з інтелектуальної власності; встановлено певні обмеження для подачі громадянами касаційних скарг в новий Верховний Суд; введено нові поняття для удосконалення судової системи як «зразкова справа» і «типова справа», а також інститут наказного провадження і досудового врегулювання спору; введено штрафи за зловживання процесуальними правами і обов'язками сторін у суді; створено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Говорити про схожість правових систем Великобританії та України було б перебільшенням, проте є сенс говорити про певну подібність систем судочинства. Реформи судочинства, що відбулися в Україні та Великобританії, можна охарактеризувати як зближуючі, тобто внаслідок цих реформ системи судочинства в цих двох країнах стали більш подібними, ніж були раніше.

Передусім тут зіграло роль те, що однією з цілей реформи британської системи судочинства було зближення її з аналогічними системами країн ЄС [2, с. 180]. Українська реформа орієнтувалась на те саме.

Також одним з завдань реформи судочинства Великобританії була більша прозорість [2, с. 183] – реформа в Україні також переслідувала цю саму мету.

І, зрештою, однією з цілей реформи у Британії був відхід від звичаєвого регулювання та унормування правового регулювання судочинства, аби існували чіткі, відомі всім нормативно-правові акти, що регулюють, наприклад, призначення суддів [3, с. 44]. В Україні була дещо подібна мета реформи: прибирання інстанцій, які не були достатньо ефективними, подекуди дублювали функції

одна одної, замість полегшення напрацювання єдиної практики, однакового застосування правових норм породжували різне їх застосування. Відомо, що по багатьох позиціях різко відрізнялася, наприклад, позиція Верховного Суду та Вищого Господарського, і це вносило плутанину в правозастосуванні. В обидвох випадках – і британському, й українському – система стала чіткіша, зрозуміліша не лише фахівцям, але й пересічним громадянам, які, власне, і користуються послугами суду як інстанції, що вирішуватиме суперечки.

Список використаних джерел:

1. Constitutional Reform Act of UK 2005 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2005/ukpga_20050004_en_1.
2. Назаров І. В. Судова система Великої Британії та її реформування у зв'язку із членством у Європейському Союзі / І. В. Назаров // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип. 115. – С. 179-187.
3. Васильєв С. В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. – К.: Алерта, 2015. – 352 с.
4. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї / В. П. Шаганенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1(1). – С. 88-91.
5. Бурбика М. М. Судові та правоохоронні органи (у схемах і таблицях): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. С. Уткіна. – Суми: Сумський державний університет, 2016. – 123 с.

Цимбал Ю.Ю.

кандидат юридичних наук, суддя

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВИХ СПРАВ

Із словника гендерних термінів слідує, що гендерна чутливість – це розуміння та прийняття до уваги соціокультурних факторів, що лежать в основі дискримінації за ознакою статі [1].

Узагальнення визначень гендерної чутливості дозволяє зробити висновок, що це критерій оцінки планування змін, проектів, методів дослідження й аналізу з урахуванням існуючого становища жінок і чоловіків, які сприяють установленню гендерного балансу. Гендерна чутливість свідчить про те, що в сучасному суспільстві проблеми дискримінації ще не повністю розв'язані, а вимоги, котрі соціум висуває до чоловіків і жінок відрізняються та не йдуть на користь ані одним, ані іншим, ані, власне, суспільству.

Так, гендерно-чутливими є кримінальні провадження щодо: злочинів проти життя і здоров'я особи: умисне вбивство ст. 115 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123 КК України), умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 124 КК України), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України), побої і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України); злочинів проти волі, честі та гідності особи: незаконне позбавлення волі або викрадення людини ст. 146 КК України), захоплення заручників (ст. 147 КК України), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України); злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості людини: зґвалтування (ст. 152 КК України), примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154 КК України);

злочинів проти власності: крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України); злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: зловживання владою або службовим становищем ст. 364 КК України, перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України); злочинів проти правосуддя: постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови ст. 375 КК України.

Акцентуємо увагу, що не всі насильницькі злочини є гендерно забарвленими, а лише ті, де насильство стало наслідком різних владних відносин між чоловіками та жінками.

Крім того, справи про адміністративні правопорушення є гендерно зумовленими щодо: вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі (ст. 173-2 КУпАП); дрібного хуліганства (ст. 173 КУпАП); порушення Правил дорожнього руху: порушення водієм правил керування транспортним засобом, правил користування ременями безпеки або мотошоломами (ст. 121 КУпАП); перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонений сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху (ст. 122 КУпАП); залишення місця ДТП (ст. 122-4); керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції

(ст. 130 КУпАП); адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (глава 13-А КУпАП).

А гендерно забарвленими є наступні цивільні справи, що виникають із: сімейних правовідносин: про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, поділу майна подружжя, визначення місця проживання дитини, встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя тощо; трудових правовідносин: звільнення з роботи, переведення на іншу роботу, поновлення на роботі, виплати заробітної плати, надання відпусток у зв'язку з вагітністю, пологами та догляду за дитиною, чи додатковим відпусток працівникам, які мають дітей; житлових спорів: виселення, визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

Адміністративні справи щодо спорів із прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з неї та виборчих спорів (щодо порушення так званої «гендерної квоти») мають гендерну специфіку.

Наведений вище перелік судових справ не є вичерпним та дещо умовним; наявність або відсутність гендерного забарвлення у тій чи іншій ситуації оцінюється з урахуванням всіх обставин справи. Специфіка ж розгляду вказаної категорії справ зводиться до аналізу та встановлення факту дискримінації за ознакою статі та прийняття з таким урахуванням законного та об'єктивного судового рішення. За таких обставин, при розгляді досліджуваної категорії справи важливим є кваліфікація її як дискримінації за статевою ознакою. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок», дискримінація за ознакою статі – це дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків [2].

Гендерна дискримінація має наступні форми:

1) пряма та непряма дискримінація. Пряма дискримінація полягає у менш прихильному ставленні до особи однієї статі порівняно зі ставленням до особи іншої статі у такій же ситуації, тоді як непряма дискримінація має місце у випадку, коли явно нейтральна норма / положення, критерії чи практика ставить осіб однієї статі у не вигідне становище порівняно з особами іншої статі, крім випадків, коли ця норма / положення, критерії чи практики є об'єктивно обґрунтованими законною метою та засоби досягнення цієї мети є відповідні й необхідні. Пряма дискримінація має місце, коли різниця у ставленні ґрунтується прямо та явно на різниці, пов'язаній винятково із статтю та характеристиками чоловіків і жінок, які не можуть бути об'єктивно виправдані. Про наявність непрямої дискримінації свідчить ситуація, коли закон, державна політика чи програма не є дискримінаційною, однак має дискримінаційні наслідки при застосуванні, тобто, коли жінки перебувають у не вигідному становищі порівняно з чоловіками у використанні певних можливостей чи привілеїв через існуючу нерівність.

2) переслідування. Переслідування (домагання) як форма дискримінації за ознакою статі згідно визначення Директиви 79/7/ЄС про рівне ставлення до чоловіків і жінок від 19 грудня 1979 року – переслідування (домагання) – це «небажана поведінка, яка стосується статі особи і виникає з метою чи має наслідком зачепити або принизити гідність особи, або створити загрозливе, вороже, принизливе, образливе середовище» [3]. Жінки, на робочому місці часто зазнають переслідувань з боку працедавців або тих, кому вони підпорядковані, через приналежність до певної статі. Українському законодавству не відоме поняття «домагання (переслідування) на робочому місці» у зв'язку з чим у міжнародному праві використовують термін «harassment» – переслідування (домагання) [4], залякування, знуцання або примус до дій сексуального характеру, також небажана або неналежна

обіцянка винагороди в обмін на сексуальні послуги, інші усні або фізичні (обійми, дотики, напад з метою зґвалтування) переслідування сексуального характеру.

Переслідування (домагання) на робочому місці можуть полягати у небажаних коментарях стосовно зовнішнього вигляду, одягу чи особистих характеристик особи, ворожій поведінці, спрямованій на її ізоляцію, необґрунтованій критиці, що принижує гідність працівника та погіршує його психічний стан.

3) сексуальні домагання. Сексуальні домагання як форма гендерної дискримінації є діями сексуального характеру, виражені словесно: погрози, залякування, непристойні зауваження, репліки із сексуальним підтекстом, брутальні жарти та натяки сексуального характеру, нав'язливі компліменти, недоречні коментарі з приводу одягу, зовнішнього вигляду певної особи, її сімейного стану, поблажливе або зверхнє ставлення, показ порнографічних матеріалів та інші дії небажаної уваги з сексуальним забарвленням, загравання сексуального характеру, вимоги сексуальних послуг або фізично (дотики, поплескування), що принижують людську гідність або ж ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування [5, ст. 153].

4) віктимізація. Віктимізація як форма гендерної дискримінації знаходить свій прояв у ворожих, несприятливих діях працедавця як реакції на спробу жертви гендерної дискримінації захистити чи відновити порушені права.

Кримінальний кодекс України у ч. 1 ст. 172 визначає відповідальність за незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншою особою, а також інше грубе порушення законодавства про працю і може бути застосована у випадках віктимізації, проте, законодавство України поки що не містить прямих норм заборони віктимізації та відповідальності за іншу дискримінаційну поведінку роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-chutlivist.html>.
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
3. Директива 79/7/ЄС про рівне ставлення до чоловіків і жінок від 19 грудня 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/59/files/socialdimeuuacompendium.pdf>.
4. Большой юридический словарь. – М.: Инфра-М. А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А. Я. Сухарева. 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/19226>.
5. Мороз А. В. Соціально-психологічна компетентність щодо реагування щодо реагування на скарги з питань гендерної дискримінації // Вісник НТУУ «КПІ». – Політологія. Соціологія. Право. – Вип. 2(14). – 2012. – С. 150-155 (с. 153).

Черновол О.П.

*аспірант відділу теорії держави і права,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В Україні питання побудови ефективної правової моделі забезпечення та реалізації обов'язків людини і громадянина набуває все більшого значення, як теоретичного, так і практичного. Тому дослідження досвіду щодо побудови правових моделей забезпечення та реалізації обов'язків людини і громадянина в країнах Європейського Союзу дасть змогу виявити недоліки існуючої української моделі та в подальшому, її удосконалити.

Варто зауважити, що у більшості країн Європейського Союзу інститут обов'язків людини і громадянина почав юридично формуватися після Другої світової війни у зв'язку з прийняттям найважливіших міжнародно-правових актів.

Поширеною є думка про те, що у в тій чи іншій країні світу має існувати нормативно-правовий акт, який має найвищу юридичну силу та визначає коло основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (праве становище особи). Однак, досвід закріплення правових моделей забезпечення та реалізації обов'язків людини і громадянина в залежності від приналежності країни до тієї чи іншої правової сім'ї набуває своїх особливостей.

Французька Республіка є однією із провідних і економічно розвинутих країн Західної Європи і світу. Конституція Французької Республіки (або так званої П'ятої республіки) від 4 жовтня 1958 року була прийнята з метою забезпечення політичної стабільності в країні, яка після Другої світової війни перебувала в систематичних політичних та урядових кризах. Однак, не зважаючи на визначну роль вказаного документу в світовому конституціоналізмі, текст Основного Закону Французької Республіки не містить розділ, який би визначав правовий статус особи, у той же час, має місце посилання на акти, які визначають такий статус.

Відповідно до преамбули чинної П'ятої республіки від 4 жовтня 1958 року, принципи, викладені у Декларації прав людини і громадянина 1789 року, мають конституційну силу. На утвердження вказаного факту 16 липня 1971 року Конституційною радою Франції було визнано вказаний документ юридично обов'язковим [1].

Декларація прав людини і громадянина 1789 року включає в себе сімнадцять статей, які визначають природні невід'ємні права людини, а також обов'язок забезпечення цих прав за допомогою рівного для всіх закону [2]. Вказаний документ прийнято ще називати хартією свободи особистості, оскільки закріплює

найважливіші індивідуальні права і свободи, зокрема, свободу совісті, власність, право на опір гнобленню. При цьому, в Декларація прав людини і громадянина 1789 року розкривається визначення свободи та можливих меж її обмеження, тобто «можна робити все, що не завдає шкоди третім особам». Гарантіями здійснення основоположних прав і свобод вона називає суверенітет нації, поділ влади, необхідність публічної влади, визнання за законом вираження вищої народної волі.

Хартія про навколишнє середовище 2004 року, яка є складовою частиною Конституції Франції, закріплює право кожної людини жити в збалансованому середовищі, яке показує належну повагу до здоров'я, а також обов'язки щодо участі кожного у збереженні довкілля, запобігання екологічних правопорушень та відшкодування збитків від їхніх несприятливих наслідків. Крім цього, положення вказаного документу передбачають, що саме освіта та підготовка в галузі навколишнього середовища сприятимуть здійснення прав і обов'язків, встановлених цим Статутом (статті 8) [1].

Відтак, французька модель правового забезпечення та реалізації обов'язків людини і громадянина характеризується відсутністю закріплення визначеного кола основних обов'язків особи в правому акті, який має юридичну силу Основного Закону. Крім того, ще однією особливістю вказаної моделі є те, що Конституція Французької Республіки визначає коло обов'язків саме Президента Республіки, Парламенту, Конституційної Ради, у тому числі, і механізм їх реалізації. При цьому, досить цікавим є те, що положення Конституція П'ятої республіки від 4 жовтня 1958 закріплюють кримінальну відповідальність уряду за вчинення злочинів пов'язаних із виконанням покладених на них обов'язків (статті 68-1 – 68-3) [1].

При цьому, наприклад, якщо взяти досвід Франції щодо податкового обов'язку, то підхід до побудови механізму його справляння є також досить цікавим. Вказаний обов'язок передбачений статтею четвертою Загального податкового кодексу

від 06 квітня 1950 року (Code general des impots) [3]. Даний нормативно-правовий акт є досить комплексним і вміщає в себе положення, що стосуються механізму справляння податку на прибуток, податку на додану вартість, реєстраційного збору, місцевих податків і інших прямих і непрямих податків, що стягуються державою і місцевими органами влади, а також застосування відповідальності у разі порушення податкового обов'язку. Крім того, вміщає в себе чотири основних додатки: до положень державного управління, до декретів в Державній раді, для простих вказівок, для замовлень. У той же час, в кінці 1970-х років щоб полегшити Загальний податковий кодекс, було прийнято рішення скасувати правила, що стосуються судових розглядів, в результаті чого вони були зібрані в Книзі податкових процедур 1981 року (Livre des procedures fiscales) [3]. Відтак, основні матеріальні та процедурні норми французького податкового права зосереджені в єдиному кодифікованому акті.

Таким чином, французька правова модель забезпечення та реалізації обов'язків людини і громадянина характеризується визначенням кола основних обов'язків та механізму їх реалізації на галузеву рівні, при цьому діяльність державних органів включає в себе проведення інформаційних заходів для ефективнішого виконання французькими громадянами покладених на них обов'язків. При цьому, в чинній конституції даної країни увага більше зосереджена на обов'язках Президента Республіки, Парламенту, Конституційної Ради, а ніж на обов'язках особи.

Список використаних джерел:

1. Constitution of October 4, 1958 (as amended up to July 23, 2008) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=5560>. – Назва з екрану.
2. Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://constituante.livejournal.com/10253.html>. – Назва з екрану.

3. Загальний податковий кодекс від 06 квітня 1950 року (Code general des impots) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069577>. – Назва з екрану.

4. Книга податкових процедур (Livre des procedures fiscales) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069583>. – Назва з екрану.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Торяник О.Ю.

*аспірант відділу проблем розвитку національного законодавства,
Інститут законодавства Верховної Ради України*

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ У КОНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Закріплення конституційно-правового статусу прокуратури та визначення її функцій залежить від місця і ролі прокуратури в системі органів державної влади, а також від міри усталеності демократичних цінностей у державі й суспільстві. Загальновизнаний сучасною наукою конституційного права поділ системи державної влади на три гілки передбачає не лише наявність трьох окремих сфер функціонування кожної з них (прийняття законів, їх виконання та здійснення правосуддя), але й особливу систему інститутів, що лежать в основі їх діяльності і виступають тими безпосередніми суб'єктами, що виконують законодавчі, виконавчі чи судові функції [1, с. 289]. Положення судової влади в системі поділу влади з точки зору її організаційних зв'язків з іншими владними структурами зумовлюється тим, що судова влада в Україні не являє собою єдиної ієрархічної системи органів, очолюваної одним найвищим органом. Через це, а також через недосконалість визначення в Конституції України питань судоустрою, судочинства, статусу суддів, прокуратури, адвокатури в Україні була ініційована та проведена конституційно-правова реформа в частині правосуддя, яка віднесла прокуратуру до судової гілки влади та визначила загальні та спеціальні норми щодо правозахисної діяльності прокуратури. Безумовно, для забезпечення режиму конституційної законності особливе місце займає прокуратура.

У вітчизняній юридичній науці сформувалося декілька теоретичних позицій, щодо визначення інституційного місця і ролі прокуратури у механізмі державної влади: 1) прокуратура як інститут виконавчої влади; 2) прокуратура як інститут законодавчої влади; 3) прокуратура як самостійна, контрольна-наглядова гілка влади; 4) прокуратура як самостійний інститут в системі судової влади. Певного поширення набула думка і про те, що прокуратура, з одного боку, не є самостійною гілкою державної влади, а з іншого – не входить до складу на законодавчої, ні виконавчої, ні судової влади [1, с. 364].

При визначенні місця органу в системі органів державної влади традиційно застосовується принцип розподілу державної влади, змістом якого є розмежування функцій гілок влади та спрямований на недопущення узурпації влади. Відповідно частини першої до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу, судову, тому включення норм, які визначають статус прокуратури до розділу «Правосуддя» є логічним та враховує позицію Парламентської асамблеї Ради Європи, яка у своїх резолюціях неодноразово наголошувала на необхідності інтеграції прокуратури або до судової або до виконавчої влади.

При цьому слід звернути увагу на те, що загальну основу для правозахисної спрямованості прокурорської діяльності закладають положення статті 3 Конституції, відповідно до якої людини, її життя і здоров'я, честі і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а також Розділ II «Права, свобод та обов'язки людини та громадянина».

Розподіл влади є фундаментальним загальнодемократичним принципом конституційної організації сучасних демократичних держав. Його дія поширюється на всі рівні і сфери реалізації державної влади, що підтверджує універсальний характер даного принципу демократичної правової держави. На думку О. В. Щербанюк, «цінність теорії правової держави полягає в максимальних

гарантіях природних прав особи. Під правовою державою слід розуміти не якусь абстрактну державу панування права, яка максимально гарантуватиме природні права особи, причому не тільки через механізми судового захисту, але й через автоматизм дії законів, які захищають дані права. Саме в цьому полягає основне завдання держави, її органів та посадових осіб» [2, с. 216]. У концептуальному плані розподіл влади визначає модель конституційного ладу суспільства і держави, де право і закон відіграють особливу роль як з точки зору гарантування принципів демократії, захисту прав і свобод людини і громадянина, так і забезпечення ефективної системи організації та функціонування всієї структури державної влади.

Конституційний принцип розподілу влади реалізується в національній системі конституційних відносин. При цьому сутність принципу поділу влади в конституційному його закріпленні полягає в організаційно-функціональному розмежуванні основних напрямків діяльності державної влади при забезпеченні умов ефективної взаємодії їх суб'єктів. В науці конституційного права існує два основних підходи до трактування теорії розподілу влади, що реалізуються в формально-юридичному і фактичному (або функціональному) аспектах. При цьому формально-юридичний підхід характерний для теорії розподілу влади в її концептуальному значенні як ознаки правової держави, а функціональний підхід характеризує принцип розподілу влади як основу організації державної влади.

Л. Р. Грицаєнко вважає, що «за сучасних умов не можна допускати догматичного трактування поділу державної влади, як раз і назавжди існуючої схеми. Прокуратура України не входить до жодної із класичних гілок влади, а займає в системі органів державної влади самостійне місце та функціонує як елемент механізму стримування і противаги, сприяючи консенсусу між органами державної влади» [3, с. 25].

Останнім часом у суспільстві точиться дискусія навколо внесення коректив до цієї реформи і її поглиблення. На нашу думку, конституційна реформа прокуратури вирішила таку важливу проблему у регламентуванні організації та діяльності органів прокуратури, як питання щодо місця прокуратури в системі державної влади, оскільки самостійне її положення до конституційно-правової реформи суперечило статті 6 Конституції України.

Сучасний стан реформування прокуратури в Україні тісно пов'язаний із судовою реформою, яка наразі триває та має на меті втілення в життя стратегічного завдання щодо забезпечення її інституційної спроможності. Нормативно-правове регулювання відносин у цій сфері міститься в Законі України «Про внесення змін до Конституції України (в частині правосуддя)» від 2 червня 2016 р. Аналізуючи положення останнього, можна констатувати доволі потужне зближення прокуратури та судової гілки влади, опосередковане конституційними змінами, відповідно до яких в структурі тексту Конституції України розміщено конституційні положення про них у єдиному розділі, що пов'язаний з правосуддям. Основним прогресивним аспектом у цьому питанні є те, що серед існуючих моделей прокуратури в Україні обрано шлях на її зближення саме із судовою, а не виконавчою владою. Згідно зі статтею 9 Конституції України міжнародні стандарти прав та свобод людини, у тому числі і її права на суд, становлять підґрунтя діючого конституційного регулювання, вони включені до національної конституційної системи. Тобто міжнародні стандарти щодо забезпечення реалізації права людини на суд за своєю значимістю прирівнюються до нормативних правил. Як і всі міжнародно визнані права і свободи, право на суд має забезпечуватися державою і не підлягає відчуженню законодавцем. Держава не може посилатися на відсутність будь-яких гарантій щодо забезпечення реалізації права людини на суд ані на національні особливості, ані на брак внутрішнього закону.

На нашу думку, прокуратура повинна стати незалежним органом судочинства, що незалежно та неупереджено забезпечуватиме обвинувальну функцію. Саме зближення та гармонізація статусу суддів зі статусом прокурорів охоплюється поняттям «магістрат». Суть магістрату полягає в належності прокурорів і суддів до однакової категорії службовців, яких об'єднують єдині вимоги щодо кваліфікації, відбору, проходження служби, оплати праці, матеріального забезпечення, притягнення до відповідальності, а також можливість однієї людини послідовно виконувати функції прокурора і судді або навпаки. Реформа вітчизняної судової влади та механізмів правосуддя повинна відбуватись на нових теоретичних та конституційно-правових засадах.

Список використаних джерел:

1. Проблеми теорії конституційного права України / За заг. редакцією Ю. С. Шемшученка. К.: Парламентське вид-во, 2013. 616 с.
2. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави: монографія. Книга II. К.: Логос, 2013. 303 с.
3. Грицаєнко Л. Р. Конституційно-правовий статус прокуратури України в контексті світового досвіду: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02, Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2013. 36 с.

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Абдуллаєв Р.А.

аспірант,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ САНКЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ

Імплементация обмежувальних заходів (санкцій), що накладаються на рівні Європейського Союзу (ЄС) нерідко вимагає подальших дій з боку держав-членів. В цьому відношенні слід розрізняти політичні та адміністративні дії держав. Регламенти Ради ЄС, якими накладаються санкції, мають пряму дію в державах-членах та, будучи частиною права ЄС, мають більшу юридичну силу у порівнянні з національним законодавством. Наслідком цього є те, що, зазвичай, вони не вимагають подальшої законотворчості держав-членів. Проте на практиці регламенти можуть вимагати прийняття додаткового національного законодавства. Зазвичай, це стосується законодавчого закріплення покарань за порушення санкційного режиму (так званих «вторинних санкцій»)» [3, р. 55-56].

Регламенти, якими накладаються обмежувальні заходи, зазвичай, містять стандартне положення, викладене в Керівництві з імплементації та оцінки обмежувальних заходів (санкцій) в рамках Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) [6, paras. 89-90]. На приклад, Регламент 267/2012, що стосувався санкцій проти Ірану, встановлює обов'язок держав-членів «викласти правила про покарання, які застосовуються в разі порушення регламенту та зобов'язують держави-члени здійснити всіх необхідних заходів для їхньої імплементації. Встановлені покарання повинні бути ефективними, пропорційними та переконливими» [2].

В силу цього положення, держави-члени мають виражений набір позитивних зобов'язань: 1. Обов'язок прийняти внутрішніх заходів з накладання покарань за порушення обмежувальних заходів; 2. Обов'язок здійснити всіх необхідних дій для імплементації таких заходів; 3. Обов'язок гарантувати, що покарання будуть ефективними, пропорційними та переконливими. Як наслідок, навіть якщо вибір покарань залишається за державою-членом, такий вибір обмежений вищевказаними вимогами.

Покарання, до яких вдаються держави-члени, можуть різнитися від адміністративних чи цивільних заходів, до кримінального переслідування. В деяких випадках кримінальні покарання застосовуються *ad hoc* відносно конкретних санкційних режимів (наприклад, у Нідерландах), а в деяких країнах (наприклад, у Фінляндії) існує загальна кримінальна заборона порушення регламентів ЄС [4].

Відповідно до європейського законодавства, держави-члени мають обов'язок негайно повідомити Комісію про прийняті правила щодо санкцій. Передача державам-членам компетенції визначати правила щодо покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС призводить до невідповідності покарань в різних країнах. Проте малоімовірно, що Союз візьме на себе таку функцію, принаймні в близькому майбутньому [3, р. 56].

Окрім прийняття законодавчих змін, держави-члени ЄС також несуть обов'язок виконати ряд важливих завдань аби гарантувати відповідність діяльності на їхній території санкційним режимам. Сам ЄС не має інституцій, що займалися б моніторингом виконання санкційних заходів фізичними та юридичними особами. Відповідно, на національні органи покладається завдання співпрацювати з відповідними економічними операторами (зокрема фінансовими та кредитними інституціями) у застосуванні санкцій. Іншими словами, як зазначають К. Е. Голумбіч та Р. С. Руфф, «в той час як законодавство ЄС визначає його санкційну політику, слугує прийняттю санкційних програм та визначає їхні цілі, рутинна

діяльність в рамках санкційного режиму ЄС падає на плечі держав-членів» [5, р. 1052].

Ще один аспект імплементації санкцій ЄС, що переданий на розсуд національних держав, – це визначення виключень. Зазвичай, документи ЄС щодо фінансових обмежень, обмежень в'їзду чи інших обмежувальних заходів, містять положення щодо можливих виключень, таких, що стосуються «базових потреб осіб, оплати зборів за юридичні послуги, екстраординарних видатків, гуманітарних потреб чи міжнародних зобов'язань» [6, para. 28].

Надання таких виключень, як правило, базується на оцінці кожного конкретного випадку чи ситуації особи та передається на розсуд національних органів. Останні також можуть мати компетенцію з встановлення умов для надання виключень таким чином, аби ними не порушувалися цілі санкційного режиму. Акти ЄС, якими накладаються санкції, не приводять детальних критеріїв для надання виключень. Певним орієнтиром для національних органів є керівництва ЄС з санкційних режимів. Однак в цих керівництвах не вистачає специфічних рекомендацій, що залишає за компетентними органами держав-членів широку міру розсуду [5, р. 1042].

Безумовно, можливі сумніви щодо можливих суперечностей в імплементації санкцій ЄС в правових системах 28 окремих незалежних держав-членів, особливо в аспекті виключень, та в цілому в рутинному застосуванні санкцій. Розбіжності в фактичній імплементації санкційних програм ЄС можуть походити і від нерівності фінансових ресурсів різних держав, від різних рівнів ефективності та професіоналізму органів влади, від різних політичних впливів та ставлення до держав та осіб, що потрапили під санкції, чи від прагнення захистити економічні інтереси власних підприємств. В світлі цього, окремі автори пропонують створити в структурі ЄС централізовану агенцію, що була б відповідальною за видачу та перегляд рішень про виключення з санкційних режимів [5, р. 1042].

Проте на даний момент планів створення такої агенції в ЄС не існує, а відповідно до діючого права повна та послідовна імплементація обмежувальних заходів гарантується Європейською Комісією та судами ЄС. В разі, якщо держава-член не виконує своїх зобов'язань, може бути розпочата процедура, передбачена статтями 258-259 Договору про функціонування Європейського Союзу. Згідно із статтею 258, якщо на думку Комісії держава-член не виконала який-небудь з обов'язків, покладених на неї відповідно до статутних документів ЄС, Комісія може винести мотивований висновок з даного питання, надавши державі можливість представити свої зауваження. Якщо зацікавлена держава не призводить своєї поведінки у відповідність до таких висновків, Комісія може звернутися до Суду ЄС [1, ст. 258]. Стаття 259 передбачає право держав-членів звернутися до Суду ЄС, якщо вони вважають, що інша держава-член не виконує будь-які зобов'язання, покладені на нього згідно із договорами ЄС [1, ст. 259].

Санкції Європейського Союзу є доволі абстрактним поняттям, переведення якого у конкретну площину залежить саме від готовності держав-членів здійснювати конкретних заходів в межах власних правопорядків з виконання санкційних приписів ЄС. Отже, можна стверджувати, що хоча рішення про застосування санкцій приймається європейськими інституціями, їхній реальний вплив визначається державами-членами. ЄС має певні можливості з впливу на окремі держави з метою примусити них до імплементації рішень про застосування санкцій, але врешті можна говорити про залежність санкційних політик ЄС від згоди всіх держав-членів, що мають вести спільну політику.

Список використаних джерел:

1. Договор о функционировании Европейского Союза. URL: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu> (дата звернення: 01.04.2017).
2. Council Regulation (EU) № 267/2012 of 23 March 2012 concerning restrictive measures against Iran and repealing Regulation (EU) № 961/2010. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012R0267> (Дата звернення: 01.12.2017).

3. Eckes C. EU Counter-Terrorism Policies and Fundamental Rights: The Case of Individual Sanctions. Oxford: Oxford University Press, 2009. 478 p.

4. Gestri M. Sanctions imposed by the European Union: legal and institutional aspects. URL: <https://www.comune.modena.it/summerschool-archivio/edizione-2015/materiali-didattici/gestri-draft> (Дата звернення: 18.07.2017).

5. Golumbic C. E., Ruff R. S. Who Do I Call for an EU Sanctions Exemption? Why the EU Economic Sanctions Regime Should Centralize Licensing. Georgetown Journal of International Law. 2013. Vol. 44. P. 1007-1054.

6. Guidelines on implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy, Brussels, 3 December 2003. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015579%202003%20INIT> (Дата звернення: 14.03.2017).

Богатчук Д.П.

аспірант,

Інститут законодавства Верховної Ради України

**ЩОДО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДІЇ ПРИНЦИПУ
ДОБРОСОВІСНОГО ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ОДНОСТОРОННІ АКТИ ДЕРЖАВ
(АНАЛІЗ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ)**

Фундаментальною основою міжнародного права є принципи міжнародного права.

Надзвичайно важливим для забезпечення міжнародного миру, гарантій міжнародної безпеки та міжнародного правопорядку є принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Зміст принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань пов'язується науковцями, зокрема, з відповіддю на питання: що виконувати відповідно до цього принципу, які саме міжнародні зобов'язання, що є їх джерелами.

Важливим для з'ясування є питання розповсюдження принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань на односторонні акти держав.

Здатність односторонніх актів породжувати юридичні зобов'язання у міжнародному праві підтверджується в доктрині міжнародного права; більшість сучасних дослідників визнають обов'язкову силу односторонніх зобов'язань [1, с. 57].

Для дослідження питання односторонніх актів слід звернутися до практики Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй.

Надзвичайно важливе значення для розуміння та визнання односторонніх актів у міжнародному праві має прийняття Міжнародним Судом ООН рішень від 20 грудня 1974 року по справах «Про ядерні випробування» (Nuclear Tests, Australia v. France, Judgement of December 20, 1974; Nuclear Tests, New Zealand v. France, Judgement of December 20, 1974) [2; 3].

У рішеннях по справах «Nuclear Tests» Міжнародний Суд вказав основні тези, що є визначальними для аналізу односторонніх актів у міжнародному праві.

Так, у цих рішеннях Міжнародний Суд встановив: «заяви, що зроблені у вигляді односторонніх актів і стосуються правових або фактичних ситуацій, можуть мати наслідком виникнення юридичних зобов'язань» (п. 43 рішення, Nuclear Tests, Australia v. France; п. 46 рішення, Nuclear Tests, New Zealand v. France) [2, с. 267; 3, с. 472]. Таким чином, Суд прийшов до висновку, що односторонні акти здатні породжувати юридичні зобов'язання.

Також Суд вказав наступне: «якщо держава, що зробила заяву, має намір взяти на себе зобов'язання згідно з її змістом, такий намір надає відповідній заяві характер юридичного зобов'язання, а держава повинна слідувати лінії поведінки, що відповідає зробленій заяві» (п. 43 рішення, Nuclear Tests, Australia v. France; п. 46 рішення, Nuclear Tests, New Zealand v. France) [2, с. 267; 3, с. 472].

Крім того, Суд звернув увагу на важливість публічного характеру односторонніх актів держав, зазначивши, що відповідні заяви

держави «виражені публічно і з наміром взяти на себе зобов'язання, навіть якщо вони взяті поза межами міжнародних переговорів, мають обов'язковий характер» (п. 43 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 46 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 267; 3, с. 472].

«Для вступу в силу такої заяви не вимагається вжиття якихось заходів, що мають характер *quid pro quo*, чи надання якоїсь наступної згоди з заявою чи навіть будь-якої відповіді або реакції на таку заяву з боку інших держав, оскільки подібні вимоги були би несумісними з виключно одностороннім характером юридичного акту, за допомогою якого держави формулюють свої заяви» (п. 43 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 46 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 267; 3, с. 472].

«Односторонні заяви французьких органів були здійснені за межами Суду, публічно та *erga omnes* (...) щоб мати юридичну силу немає потреби в тому, щоб ці заяви були адресовані певній державі, ані в тому, щоб вони були прийняті іншою державою» (п. 50 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 52 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 269; 3, с. 474].

Також Суд прийшов до висновку щодо форми одностороннього акту. «Стосовно питання форми, то воно не має розглядатися як сфера, у якій міжнародне право встановлює будь-які спеціальні чи суворі вимоги. Те, чи зроблено заяву в усній чи письмовій формі не становить суттєвої різниці, оскільки такі заяви, здійснені згідно з відповідними вимогами, можуть створювати зобов'язання з міжнародного права, що не вимагає їх викладу у письмовій формі. Таким чином, питання форми не є вирішальним» (п. 45 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 48 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 267-268; 3, с. 473].

Проаналізувавши відповідні односторонні акти, Міжнародний Суд підсумував, що «Франція взяла на себе зобов'язання не проводити жодних подальших ядерних випробувань в атмосфері південної частини Тихого океану» (п. 50 рішення, *Nuclear Tests, Australia v.*

France; п. 55 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 270; 3, с. 475].

При цьому, Судом зазначено: «Звичайно, не всі односторонні акти породжують зобов'язання; але держава може обрати певну позицію стосовно конкретного питання з наміром взяти на себе зобов'язання – намір має підтверджуватися тлумаченням акту. Коли держави роблять заяви, якими обмежується свобода їх дії, застосовується обмежувальне тлумачення» (п. 44 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 47 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 267; 3, с. 472-473].

В рішеннях по справах «Про ядерні випробування» Суд вказав, що «Франція повідомила світові в цілому, в тому числі і заявнику, про свій намір дійсно припинити відповідні випробування. Вона мала припускати, що інші держави візьмуть до уваги ці заяви і будуть розраховувати на їх ефективність. Дійсність цих заяв та їх юридичні наслідки мають бути оцінені в загальному контексті безпеки міжнародної взаємодії та впевненості і довіри, які є такими важливими у відносинах між державами» (п. 51 рішення, *Nuclear Tests, Australia v. France*; п. 53 рішення, *Nuclear Tests, New Zealand v. France*) [2, с. 269; 3, с. 474].

Що дуже важливо, Міжнародний Суд у справах «Про ядерні випробування» зазначив важливе твердження стосовно принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань як основи обов'язкової сили односторонніх актів держав: «Один з основних принципів, що регулюють виникнення та виконання юридичних зобов'язань, незалежно від їх джерела, є принцип добросовісності. Довіра і впевненість є невід'ємними у міжнародному співробітництві, особливо у час, коли це співробітництво у багатьох сферах стає все більш необхідним. Так як саме правило «*acta sunt servanda*» у праві договорів засновується на добросовісності, так і обов'язковий характер міжнародного зобов'язання, взятого односторонньою заявою. Так, зацікавлені держави можуть отримати визнання односторонніх заяв і бути впевненими в них, та можуть вимагати, щоб зобов'язання, що виникли таким чином, поважалися»

(п. 46 рішення, Nuclear Tests, Australia v. France; п. 49 рішення, Nuclear Tests, New Zealand v. France) [2, с. 268; 3, с. 473].

Таким чином, з цього твердження Міжнародного Суду можна зробити висновок, що Суд поширив дію принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань на односторонні акти держав.

Список використаних джерел:

1. Мельник Светлана Александровна. Односторонние акты государств в современном международном праве [Текст]: монография / С. А. Мельник. – О.: Фенікс, 2011. – 336 с. – Бібліогр.: С. 294-321. – 300 экз.
2. Nuclear Tests (Australia v. France) // Judgement, ICJ, Reports. – 1974. – P. 253-274 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/58/058-19741220-JUD-01-00-EN.pdf>.
3. Nuclear Tests (New Zealand v. France) // Judgement, ICJ, Reports. – 1974. – P. 457-478 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/59/059-19741220-JUD-01-00-EN.pdf>.

Хоружа А.В.

студентка,

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

ЩОДО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сучасне міжнародне право перебуває під впливом глобалізації, яка модифікує політичну, економічну, інформаційну ситуації у світі, а тому безпосередньо зачіпає питання статусу суб'єктів міжнародного права, які є важливими акторами на міжнародній арені та відіграють чільну роль для кожної із вищезазначених сфер. Підтвердженням цього є статистичні дані, відповідно до яких зі 100 найбільших суб'єктів господарювання світу 51 – це транснаціональні корпорації (далі за текстом – ТНК) і 49 – державні

підприємства [3]. Питання правосуб'єктності завжди залишалось однією з найважливіших тем для дискусій серед правознавців. Але, окрім таких суб'єктів як держави та міжнародні міжурядові організації, котрі наділені правотворчими функціями та мають самостійний міжнародно-правовий статус, існують й інші, такі як: ТНК та індивіди, а також міжнародні неурядові організації, міжнародна правосуб'єктність яких залишається під сумнівом.

Метою цього дослідження є проблема визнання міжнародної правосуб'єктності ТНК в умовах світових трансформацій, а також широкої наукової та політико-правової дискусії.

Почнімо з того, що аспект правосуб'єктності ТНК та суперечки з цього приводу розпочалися ще за діяльності Вест-Індської компанії, а у 60-х рр. ХХ ст. набули ще більшої гостроти. Саме з початком другого періоду думки науковців набули більш точних формулювань: з'явилися прихильники та опоненти зазначеного питання [2, с. 98].

Так, одні правознавці були схильні до політичної точки зору, яка ґрунтувалася на думці, що визнання ТНК суб'єктами міжнародного права може зачіпати абсолютну правосуб'єктність держав. Згідно з цієї думки ТНК матимуть право укладати міжнародні угоди та встановлювати дипломатичні зносини на рівні з державами. З іншого боку, опоненти цієї гіпотези наголошують на тому, що ТНК не наділені здатністю брати участь у процесі створення норм міжнародного права, а тому не може бути й мови про обмеження функцій держави і ненадання з цього приводу ТНК статусу суб'єкта. Думку про те, що ТНК не є суб'єктами міжнародного права підтримують науковці І. Brownlie та А. Cassese, які зауважують, що міжнародною правосуб'єктністю наділені тільки держави. Багато науковців дотримується думки, що сам факт участі та співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права та активної діяльності на міжнародній арені не є підставою для визнання міжнародної правосуб'єктності ТНК [4; 5, с. 103]. Так, науковець К. Nowrot є одним із прибічників такого твердження [9]. Це питання розглянув й

P. Malanczuk, який підтримує думку своїх колег із цього приводу, зауважує, що ТНК не наділені міжнародними правами та обов'язками [8, с. 100].

Існують й інші наукові праці, в яких правознавці розглядають процес взаємодії на міжнародній арені, де співпрацюють не суб'єкти, а міжнародні актори або учасники таких відносин. Так, R. Higgins вважає, що міжнародне право – це «механізм», в якому не існує суб'єктів, а взаємодіють учасники, які наділені різним обсягом прав та обов'язків, до них належить і ТНК [6, с. 49]. Цю точку зору підтримують й науковці A. Claphan та J. Klabbers, останній зауважує, що правосуб'єктність не є тією межею, яку має перетнути учасник міжнародних відносин, перш ніж повноцінно розпочати співпрацю з іншими акторами на міжнародній арені; замість цього, сам факт участі може цілком охарактеризувати цього учасника як такого, що наділений міжнародною правосуб'єктністю [7, с. 52].

Існують й інші концепції як, наприклад, «функціональної правосуб'єктності», яка пояснюється тим, що ТНК володіють обмеженою правосуб'єктністю в тому сенсі, що вона надана тільки задля досягнення цілей, обумовлених самими міжнародно-правовими нормами.

З іншого боку, розглядаючи фактичні дані, можна стверджувати, що ТНК мають права та обов'язки в міжнародному праві. Так, про надання міжнародної правосуб'єктності ТНК свідчить їх право участі в окремих міжнародних організаціях (зокрема, ЮНКТАД). Варто також зазначити, що Підкомісією із заохочення й захисту прав людини від 13.08.2003 року надане визначення ТНК, яке полягає в тому, що це суб'єкт економічної діяльності, котрий функціонує у двох чи більше країнах, тобто є не лише одна материнська компанія з чітко встановленою системою взаємодії з дочірніми компаніями та філіями, а мережа окремих юридичних осіб різної національності. Окрім цього, досить актуальним є питання ТНК у сфері міжнародного приватного права. Так, відповідно до ст. 13 Іранського закону про нафту від 1957 року,

яким встановлюється, що у відносинах з ТНК застосовуються принципи міжнародного права [2, с. 98].

Таким чином, можна побачити, що ТНК наділені правом членства в міжнародних міжурядових організаціях і мають місце в системі міжнародних відносин, адже існує офіційне визначення терміну ТНК. А тому можна стверджувати про важливість визнання їх правосуб'єктності задля успішної взаємодії та співпраці з іншими організаціями та державами, на території яких вони виконують свою діяльність.

Повертаючись до питання «функціональної правосуб'єктності», варто звернути увагу на те, що ТНК можуть укласти угоди від свого імені, а тому мають певні права та обов'язки. Більшість науковців, зокрема Вольфганг Фрідман, вважають, що приватні корпоративні утворення, що є сторонами контрактів, які ускладнені іноземним елементом, мають право вважатися суб'єктами міжнародного права. Другим способом, за допомогою якого недержавне утворення отримує правосуб'єктність, є укладення договору чи угоди. До таких договорів належать: Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р., Договір до Енергетичної хартії від 01.03.2002 р. тощо, усі ці міжнародні документи містять положення, які визначають права та обов'язки їх сторін, а тому виникає підстава стверджувати, що ТНК, які є їх учасниками, володіють міжнародною правосуб'єктністю нарівні з іншими сторонами. І нарешті третім способом набуття правосуб'єктності є звичаєве право. Справа в тому, що договори у галузі інвестицій та кодекси поведінки, котрі є частиною звичаєвого права, безпосередньо стосуються корпорацій та припускають, що ТНК володіють низкою ознак, характерних для суб'єктів міжнародного права, це й може свідчити про надання їм правосуб'єктності (зокрема, «Керівні принципи Організації Економічної Співпраці та Розвитку транснаціональних підприємств») [1].

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що питання правосуб'єктності ТНК залежить від наявності трьох

факторів, на підставі яких можна стверджувати про набуття недержавним утворенням міжнародних прав та обов'язків. До них належать: укладення контрактів, ускладнених іноземним елементом, договорів та угод; а також норми звичаєвого права. Але, попри встановлені на підставі досліджень науковців умови набуття правосуб'єктності, у міжнародному праві не існує єдиного підходу їх застосування для ТНК, який би був офіційно регламентований в межах його норм.

Список використаних джерел:

1. Сулейманов М. Р. К вопросу об обладании ТНК правосубъектностью [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interactive-plus.ru/e-articles/350/Action350-118599.pdf>.
2. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.
3. Anderson & Cavanaugh. The Rise of Global Corporate Power [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalpolicy.org/global-taxes/47211.html>.
4. Brownlie I. Principles of Public International Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ejil.org/pdfs/11/3/546.pdf>.
5. Cassese A. International Law in a Divided World. Oxford University Press: Clarendon, 1986. – 429 p.
6. Higgins R. Problems and Process: International Law and How We Use It. Clarendon Press: New York, 1994. – 295 p.
7. Klabbbers J. An Introduction to International Institutional Law (2nd edition). Cambridge University Press: New York, 2002. – 438 p.
8. Malanczuk P. Akehurst's modern introduction to international law (7th edn). Routledge: New York, 1997. – 449 p.
9. Nowrot K. Reconceptualising International Legal Personality of Influential Non-State Actors: towards a Rebuttable Presumption of Normative Responsibilities Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esil-sedi.eu/sites/default/files/Nowrot.PDF>.

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Патlachук О.В.

кандидат юридичних наук, викладач,

Краматорський економіко-гуманітарний інститут

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД» 1992 Р.

Актуальність теми роботи пов'язана з тим, що об'єкти природно-заповідного фонду (далі: ПЗФ) мають виключну цінність для навколишнього середовища та потребують особливої охорони з боку держави. Причина такої ситуації пов'язана з критичним станом природних комплексів, екосистем, цінних видів флори і фауни та різким зменшенням чисельності окремих видів тварин і рослин, а також загальним виснаженням екосистем. Виходячи з цього, правове регулювання у сфері охорони ПЗФ потребує підвищення своєї ефективності на підставі здобутків юридичної техніки.

Аналіз публікацій показує наявність двох блоків літератури. До першого з них належать праці, присвячені правовій охороні об'єктів ПЗФ: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Л. О. Бондаря, С. Б. Гавриша, А. П. Гетьмана, І. І. Каракаша, В. В. Костицького, Н. Р. Малишевої, В. Л. Мунтяна, В. І. Семчика, Ю. С. Шемшученка та інших. Питання юридичної техніки природних об'єктів досліджували: М. М. Бринчук, А. О. Золотарьова, Б. В. Кіндюк, О. Л. Копиленко, О. М. Краснов та ін.

Метою роботи є дослідження юридичної техніки Закону України «Про природно-заповідний фонд» 1992 р. у редакції 2018 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що причиною прийняття цього Закону було визначення правових основ організації, охорони, ефективного використання природно-

заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. З метою розгляду структури Закону використана система кількісних показників, що її запропонували О. Л. Копиленко та Б. В. Кіндюк, яка ґрунтується на розрахунках таких характеристик, як загальна сума знаків нормативно-правового акта – $\sum x_i$, їх кількість у розділах, главах, статтях – N в абсолютних і відносних величинах (%), розподілення матеріалу по розділах та виділення тих питань, яким законодавець приділив найбільшу увагу [1]. Цінність такого підходу полягає в можливості перейти від описових до кількісних методів дослідження нормативно-правових актів. Нормативно-правовий акт має чотирьохрівневу структуру «закон – розділ – глава – стаття» та складається з 10 розділів, 11 глав та 67 статей [2]. З метою отримання кількісних показників проведені розрахунки загальної кількості знаків, яка становила 62 415 зн., а також їх кількість у кожному з розділів в абсолютних та відносних величинах (табл. 1).

Таблиця 1

Компаративний аналіз ЗУ «Про природно-заповідний фонд»

ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»								
Розділ	1992 р.				2018 р.			
	Кількість							
	знаків	%	статей	глав	знаків	%	статей	глав
I «Загальні положення»	7 906	12,6	11	-	16 182	17,7	11	-
II «Управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду»	2 301	3,6	3	-	3 762	4,1	3	-
III «Режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду»	21 619	34,6	25	11	29 055	31,9	25	11
IV «Охоронні зони територій та об'єктів природно-заповідного фонду»	1 644	2,6	2	-	1 887	2,1	2	-
V «Науково-дослідні роботи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду»	4 326	6,9	3	-	4 791	5,2	3	-
VI «Економічне забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду»	8 798	14,1	7	-	9 560	10,5	7	-
VII «Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду»	5 465	8,7	5	-	8 291	9,1	5	-
VIII «Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду»	2 450	3,9	4	-	2 978	3,2	4	-
IX «Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму»	3 914	6,2	4	-	8 936	9,8	5	-
X «Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд»	1 973	3,1	2	-	2 223	2,4	2	-
XI «Міжнародне співробітництво в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду»	995	1,6	2	-	995	1,1	2	-
Преамбула	794 – 1,2%				794 – 0,8%			
Загальна кількість знаків	62 415				90 943			

Отримані результати показали, що найбільша кількість знаків – 21 619, чи 34,6%, – припадає на Розділ III, а найменша – на Розділ XI – 995 зн., чи 1,6%. З метою оцінки нерівномірності розподілення матеріалу проведені розрахунки ексцентриситету – ϵ , який дорівнює відношенню найбільшої та найменшої кількості знаків, що склав 21,7. Обсяг знаків у переважній кількості розділів – 9, тобто менше 10%, та лише у двох розділах їх кількість перевищує 10%. Закон відповідає вимозі соціальної адекватності з причини того, що вивіщує одне з важливих питань охорони природи. Побудова Закону характеризується логічним викладенням матеріалу, бо містить питання управління й режиму охоронних зон, державного кадастру, відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд. Закон відповідає вимозі структурних правил, бо в його преамбулі викладені цілі та завдання, які ставляться перед нормативно-правовим актом; недоліком Закону є відсутність перехідних та прикінцевих положень.

Другим етапом дослідження став розгляд змісту ЗУ «Про природно-заповідний фонд» 1992 р. у редакції 2018 р., яка показала подібність цих документів. Нова редакція Закону також має чотирьохрівневу побудову та однакові з редакцією 1992 р. назви розділів. Різниця між двома редакціями полягає в кількості знаків, які припадають на деякі розділи. Наприклад, збільшився обсяг Розділу I з 12,6% до 17,7%, а також Розділу IX з 6,2% до 9,8%. У цілому загальна кількість знаків збільшилась у редакції 2018 р. до 90 946 зн. у порівнянні з 62 415 зн. у редакції 1992 р., тобто на 45,7%.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, необхідно вказати на таке.

I. Закон ПЗФ характеризується нерівномірною побудовою, що доводиться високим значенням ексцентриситету та внутрішнім розподіленням матеріалу.

II. Редакція 2018 р. характеризується значним збільшенням обсягу матеріалу, який складає 45,7%, та збільшенням загальних положень нормативно-правового акта.

III. Закон має логічну побудову, а найбільший обсяг матеріалу присвячений питанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Список використаних джерел:

1. Копиленко О., Кіндюк Б. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права. Юридична Україна. 2016. № 7–8. С. 4–12.

2. Закон України «Про природно-заповідний фонд». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/ed19920616>.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Авраменко С.М.

студент;

Мирославський С.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

ННІ права Сумського державного університету

ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Договір є загальнопоширеною формою взаємодії учасників цивільного обороту, який передбачає укладання договору на вигідних і прийнятних для сторін умовах. Крім того, цивільно-правовий договір надає своїм учасникам можливість вільно узгодити свої інтереси і цілі і визначити необхідні дії по їх досягненню.

Договірна форма є не тільки особливим юридичним фактом, що встановлює зв'язок між його суб'єктами, а й засобом правового регулювання та впливу на суспільні відносини. Практично всі сфери людської діяльності, так чи інакше, пронизані договірними відносинами, наприклад, в сфері економічного обороту договір виступає в якості особливого регулятора товарно-грошових відносин і є універсальною формою ринкового обміну.

Свобода договорів разом з рівністю учасників цивільних відносин та іншими принципами належить до загальних засад цивільного законодавства, закріплених у ст. 3 ЦК України [1, с. 101-103].

Принцип свободи договору є однією з фундаментальних засад цивільно-правового принципу диспозитивності, через який суб'єкти цивільного права набувають і здійснюють свої цивільні права вільно, на свій розсуд (ч. 1 ст. 12 ЦК України). Свобода договору полягає передусім у вільному виявленні волі сторін на вступ у договірні відносини. Волевиявлення учасників договору має

складатися вільно, без жодного тиску з боку контрагента або інших осіб і відповідати їхній внутрішній волі

Зміст свободи договору в загальному розкривається в ст. 627 ЦК України, яка з посиланням на ст. 6 ЦК України встановлює співвідношення актів цивільного законодавства і договору, визначає ті елементи принципу свободи договору, щодо яких сторони є вільними. Отже, зміст даного принципу проявляється, зокрема, у свободі особи вільно вступати у договірні відносини; самостійно обирати контрагента, самостійно визначати структуру і вид договірної зв'язку.

Принцип свободи договору формується з елементів або компонентів, що складають його основу. Виділяють декілька таких елементи: 1) право самостійно вирішувати, вступати в договір чи ні; 2) надання сторонам широкого розсуду при визначенні умов договору; 3) право вільного вибору контрагента за договором; 4) право укладати договори як передбачені, так і не передбачені ЦК України, якщо вони не порушують чинне законодавство; 5) право вибирати вид договору і право укладати змішаний договір; 6) можливість сторін у будь-який час своєю угодою змінити або розірвати договір; 7) право вибирати спосіб забезпечення виконання договору і т. д.

Принцип свободи договору як принцип договірної права (і цивільного права в цілому) це загальна засада, в силу якої суб'єкти цивільного права мають можливість укладати будь-які цивільно-правові договори, визначати будь-які їхні умови, що не суперечать законодавству. Цілком доречно зазначити, що даний принцип передбачає право самостійного вибору сторін при укладенні договору, а також конкретного виду договору і його умов, на яких він буде укладений [2, с. 101-103].

В окремих випадках, цивільне законодавство допускає відступ від принципу свободи договору, якщо це положення прямо вказано в законі (наприклад, публічний договір, договір приєднання). Відповідно до норм ЦПК України, примушування сторін до вступу в

договірні відносини не допускається, але можливо лише за умови, якщо обов'язок укласти договір передбачена нормами ЦК України, законом або добровільно прийнятим зобов'язанням, наприклад, договір приєднання, передбачений ст. 634 ЦК України. Окрім того, наприклад, якщо учасник товариства з обмеженою відповідальністю бажає продати належну йому частку в статутному капіталі товариства, його право на вільний вибір обмежене переважним правом купівлі, яке мають інші учасники товариства. Укладення договору в примусовому порядку допускається як виняток і лише у випадках, прямо встановлених законом у публічних інтересах або добровільно прийнятими сторонами зобов'язаннями [1, с. 33-44].

Відзначимо, що вступаючи в цивільні правовідносини, його учасники повинні чітко вказати свої цілі, щоб уникнути несприятливих наслідків, оскільки раціонально сформульована внутрішня мотивація суб'єкта визначає оптимальний вибір способу її волевиявлення і здійснення в майбутньому. Більш того, договір в рівній мірі дозволяє врахувати специфіку та особливості взаємовідносин сторін, узгодити їх індивідуальні інтереси, а також забезпечувати правові гарантії цих інтересів, а це передбачає обов'язковість належного виконання договору обома сторонами в якості загального правила. Зі сказаного випливає, що згода суб'єктів на укладання та виконання договору, має бути направлено на виникнення правовідносин.

Слід пам'ятати про те, що свобода договору не є абсолютно необмеженою. Можна навести приклади, коли договір використовується для ухилення від сплати податків або заподіяння майнової шкоди громадянам і юридичним особам. Прикладом зловживання є також вчинення уявного або удаваного правочину, тобто правочину, укладеного лише про людське око, без наміру настання правових наслідків або з метою прикрити іншу угоду.

Отже, принцип свободи договору є одним з провідних у договірних відносинах, що виникають у цивільних правовідносинах. Найбільш визнаними є такі аспекти принципу свободи договору:

1) відсутність примусу до вступу в договірні відносини; 2) вільний характер договору, що укладається; 3) вільне визначення умов (змісту) договору. Слід пам'ятати, що свобода договору не є безмежною: вона існує в рамках чинних нормативних актів, звичаїв ділового обороту, а дії сторін договору мають ґрунтуватися на засадах розумності, добросовісності та справедливості.

Список використаних джерел:

1. Немченко С.С. Принцип свободи договору – головний принцип договірних відносин у цивільному праві / С.С. Немченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 3. – С. 101-103. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_3_32.

2. Сібільов М.М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин / М.М. Сібільов // Право України. – 2014. – № 2. – С. 34-44.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бобров Ю.О.

*здобувач наукового ступеня
кандидата юридичних наук, суддя*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Необхідність функціонування військових судів в Україні зумовлена специфікою військової структури держави, інститутів Збройних сил та інших військових формувань, яку визначають організація відносин військової служби та характер суб'єкта правовідносин – військовослужбовця. Дана специфіка повинна враховуватися при реалізації організаційних основ судоустрою – принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності, визначених частиною першою статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закону) [1], а також при визначенні статусу і місця військових судів в системі судової влади України, статусу суддів військових судів.

При цьому, вирішуючи питання відновлення діяльності військових судів в Україні і створення в системі судової влади нашої держави саме такої їх національної моделі, яка б повністю відповіла потребам сьогодення та ефективно виконувала завдання судочинства в Збройних Силах та інших військових формуваннях з урахуванням бойових дій на сході України, слід звернутися до досвіду зарубіжних країн, де діють військові суди.

Отже, згідно додатку до звіту 55-ї зустрічі Керівного Комітету з прав людини Ради Європи – Меморандуму Ради Європи про

судочинство у військових судах (Страсбург, 17-20 червня 2003 року) можна виділити три типи держав, у яких діють військові суди [2; 3].

Перший тип – держави, у яких військові суди діють на постійній основі (як в мирний так і військовий час, як на території країни, так і на військових базах поза межами держави). У таких державах військові суди діють як самостійні органи судової влади в мирний та військовий час для розгляду кримінальних, адміністративних і дисциплінарних справ військовослужбовців. До таких держав відносяться: Великобританія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Канада, Китай, США, країни Латинської Америки, практично усі країни колишнього СРСР, Ірландія, Туреччина, Словаччина. До цієї групи слід віднести також і Республіку Польща.

До другого типу відносяться держави зі «змішаною» юрисдикцією військових судів – військові суди функціонують при загальних цивільних судах. Характерним для цього типу є те, що при загальних судах на постійній основі діють спеціалізовані військові структури: палати, відділи, ради, офіси. Названі структури як правило формуються з офіцерів-юристів або мають змішаний склад – включають як військових так і цивільних суддів. До цієї групи відносяться: Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія.

До третього типу належать держави, у котрих військові суди діють лише на території військових баз за межами держав або у військовий час. У мирний час військові суди на території держав не діють, кримінальні справи стосовно військовослужбовців розглядають цивільні суди загальної юрисдикції.

При цьому, особливістю цього типу є те, що в таких країнах незважаючи на відсутність військових судів в мирний час, продовжує діяти окреме військово-кримінальне законодавство. В таких країнах функціонують військові дисциплінарні суди, а при розгляді кримінальних справ стосовно військовослужбовців до складу суду можуть включатися військові судді. Тому не можна стверджувати, що в правових системах цих держав повністю

відсутнє військове правосуддя. До третього типу держав належать: Австрія, ФРН, Чеська Республіка, Данія, Грузія.

Серед держав першого типу слід виділити організаційну структуру, місце в системі судової влади, законодавче забезпечення та порядок діяльності військових судів у Польській Республіці, найбільш ґрунтовно модель яких досліджена науковцями М. М. Сеньком у статті «Організація військового судочинства в Республіці Польща» [4, с. 45-48] та В. М. Топчієм у статті «Моделі систем військових судів у країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз» [5; 170-174].

У Польщі склад військових судів, їх статус, функції та повноваження регулюються Конституцією Республіки Польща, законом від 21 серпня 1997 року «Право про устрій військових судів» (*Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – «Prawo o ustroju sądów wojskowych»*) та законом від 27 липня 2001 року «Право про устрій загальних судів» [6].

Військові суди здійснюють правосуддя в кримінальних справах у Збройних силах Республіки Польща. У випадках, передбачених законом, військові суди виконують правосуддя в кримінальних справах по відношенню до осіб, що не належать, до Збройних сил Республіки Польща, а також щодо інших справ, що передані до них окремими законодавчими актами. Так, військовими судами є військові окружні суди і військові суди гарнізонів. Військові суди гарнізонів, яких налічується 10, належать до судів першої інстанції, а військові окружні суди, їх 2 – розташовані у Варшаві та Познані, діють як апеляційні по відношенню до вироків гарнізонних судів. В окремих категоріях справ військові окружні суди розглядають справи як суди першої інстанції.

Військові гарнізонні та окружні суди очолюють голова суду та його заступник. Голів військових гарнізонних та окружних судів, їх заступників призначає та звільняє з-поміж суддів цих судів Міністр юстиції Республіки Польща за згодою керівника оборонного відомства держави. Голова військового окружного суду керує

роботою цього суду і є безпосереднім начальником для суддів та інших працівників цього суду, а також для голів військових гарнізонних судів, що знаходяться на території відповідного окружного суду [4, с. 45-48].

Згідно з § 1 ст. 1 Закону РП «Право про устрій військових судів» військові суди здійснюють судочинство в Збройних силах Республіки Польща в кримінальних справах, а також в інших справах, якщо вони передані до їх компетенції чинним законодавством. Що стосується кримінального судочинства, підсудність військових судів передбачена кримінально-процесуальним кодексом Польщі.

Отже, основною ланкою військового судочинства, що розглядає справи в першій інстанції, є військовий гарнізонний суд. Військовий гарнізонний суд розглядає в першій інстанції усі справи, крім тих, які підсудні, згідно чинного законодавства, іншим судам. Такими справами є, наприклад, справи, підсудні в першій інстанції військовим окружним судам [4, с. 45-48].

Військова палата Верховного суду Польщі є апеляційною інстанцією щодо справ, які розглядалися окружними судами як судами першої інстанції, а також касаційною інстанцією щодо усіх справ, які розглядали військові суди. Крім того, до юрисдикції військової палати належать розгляд справ про дисциплінарні правопорушення військових суддів, військових прокурорів, юрисконсультів, які є військовослужбовцями або цивільними службовцями Збройних сил Республіки.

Діяльність військових судів контролюється цивільною владою держави. Так, міністр Національного захисту за згодою міністра юстиції після погодження з Державною радою судочинства, шляхом прийняття розпорядження, створює і ліквідує військові суди, а також визначає їх місцезнаходження і інші характеристики, маючи на меті раціонально організувати здійснення військового судочинства шляхом встановлення кількості судів, їх штату, розташування відповідно до місця дислокації військових формувань

Збройних сил. При цьому, реалізується принцип доступу до правосуддя, скорочення тривалості судового розгляду справ, їх розгляд протягом розумного строку, гарантування реалізації права на позов (судовий захист). При прийнятті рішень щодо утворення та місця розташування військових судів також беруться до уваги потреби Збройних сил в разі оголошення мобілізації і під час війни (воєнного стану). Перегляд рішень військових судів здійснюється Верховним судом, а організаційний і адміністративний нагляд належить до повноважень Міністерства юстиції, у складі якого діє Департамент військових судів.

Суддями військових судів Республіки Польща можуть бути лише кадрові військовослужбовці, які проходять дійсну військову службу. Діяльність військових судів фінансується з відособлених бюджетних коштів оборонного відомства.

Таким чином, трьох ланкова структура моделі військових судів Польської Республіки, законодавче забезпечення та принципи їх діяльності, юрисдикція стосовно справ, які ними розглядаються тощо, аналогічні тим, що діяли до ліквідації військових судів в Україні у вересні 2010 року.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року №1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Судопроизводство в военных судах: Меморандум Совета Европы CDDH, Постоянный комитет по правам человека (CDDH). Страсбург, 16 июня 2003 г. (2003)015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voen-sud.ru/about/sudoproizvodstvo.php>.
3. Военные суды в современном мире (схема на основе Меморандума Совета Европы о судопроизводстве в военных судах – приложение к отчету 55-й встречи Руководящего Комитета по правам человека Совета Европы. Страсбург, 17-20 июня 2003 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www://voenprav.ru/docs/20-2029.doc](http://www.voenprav.ru/docs/20-2029.doc).
4. Сенько М.М. Організація військового судочинства в Республіці Польща / М.М. Сенько // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 2 (102). – С. 45–48.

5. Топчій В.В. Моделі систем військових судів у країнах Європейського союзу: порівняльно-правовий аналіз: [Міжнародне право та право Європейського союзу] / В.В. Топчій // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – № 2/2016. – С. 170–174.

6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/>.

Колодочка О.Є.

викладач,

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили*

ПРАВО НА ОСВІТУ ДІТЕЙ ХВОРИХ НА ВІЛ/СНІД В УКРАЇНІ

ВІЛ/СНІД небезпечний не лише як шкода для фізичного здоров'я людини, цей діагноз може спричинити соціальну ізоляцію особи внаслідок стигми та дискримінації. В українському суспільстві вкоренились негативні стереотипи щодо людей, інфікованих ВІЛ, і хвороби як такої. Стигма та дискримінація, пов'язані з ВІЛ, є основною перешкодою на шляху запобігання новим випадкам інфікування, надання належного догляду, підтримки і лікування та зменшення наслідків епідемії.

Подолання цього явища повинно стати першочерговим завданням у сучасній Україні, яка вже чітко взяла курс на євроінтеграцію. Ми з Вами знаємо, що саме толерантність є однією із фундаментальних цінностей будь-якого європейського законодавства чи людини. На сьогоднішній день особливо гостро стоїть питання стигми та дискримінації щодо осіб хворих на ВІЛ/СНІД (далі – ЛЖВ), одним із аспектів якого є порушення права на освіту, особливо дітей.

Право на освіту, закріплене у ст. 53 Конституції України [1], посідає важливе місце в системі прав і свобод людини і яке, за

висловлюванням В. О. Боняк: «є необхідним фактором розвитку не тільки особистості, її інтелектуального потенціалу, але й політичної та економічної системи суспільства». Цілком очевидно, як зазначає Ю. Кириченко освіта в сучасному глобалізованому й інформатизованому світі дедалі більше стає вирішальним чинником суспільного прогресу і національної безпеки, важливою складовою повного розвитку людської особистості, збільшення поваги до прав і свобод людини. Без необхідної освіти людина не зможе забезпечити собі належних умов життя і реалізуватись як особистість, а також усвідомити і захистити свої права [2, с. 35].

В Україні законодавчо заборонено дискримінацію ВІЛ-позитивних людей на підставі їх статусу. Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» визначає, що дискримінація особи на підставі наявності в неї ВІЛ-інфекції забороняється [3].

Стигма (лат. *stigma* – тавро) – дискредитація особи через приписування йому соціально негативних рис, характеристик, які сприймаються в певному середовищі як принизливі, спричиняють негативні суб'єктивні переживання. Від моменту виявлення перших випадків ВІЛ-інфекції, люди, які живуть з ВІЛ, майже одразу стали об'єктами стигми. Стигматизація завжди неухильно призводить до дискримінації, яку ще часто називають стигматизацією в дії [4, с. 130].

Дискримінацією вважається дія або бездіяльність, що у прямий чи непрямий спосіб створює обмеження, позбавляє належних прав особу або принижує її людську гідність на підставі однієї чи кількох ознак, пов'язаних з фактичною чи можливою наявністю в неї ВІЛ, або дає підстави віднести особу до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ [3].

Отже, право на освіту, дітей хворих на ВІЛ/СНІД базується на таких основних принципах:

1. Обов'язковість отримання загальної середньої освіти.
2. Нерозголошення таємниці віл-позитивного статусу дитини.

3 Формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у системі шкільної та дошкільної освіти.

4. Посилення освіти в галузі ВІЛ / СНІД (обов'язковість уроків статевого виховання у школах, тощо).

Право на збереження в таємниці медичного діагнозу, в тому числі діагнозу «ВІЛ-інфекція», передбачено законодавством не випадково. На сьогодні в Україні відсутній єдиний механізм забезпечення гарантії конфіденційності діагнозу. Населення в цілому і працівники освіти зокрема недостатньо поінформовані про ВІЛ-інфекції, а невірні уявлення про природу захворювання і необгрунтовані побоювання заразитися ВІЛ широко поширені. Тому висока ймовірність того, що в школі чи дитячому садку до ВІЛ-позитивного дитині будуть ставитися з побоюванням, а часто – і відверто негативно, з презирством і обуренням, і як показує практика виникає ситуація коли батьки можуть вимагати, щоб дитину перевели або і виключили з групи або класу.

Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5] ст. 39-1 та ч. 1 ст. 286 Цивільного кодексу України [6] визначено, що пацієнт має право на таємницю щодо стану свого здоров'я, факту звернення по медичну допомогу, діагноз, а також щодо відомостей, одержаних при його медичному обстеженні. Вказану медичну інформацію традиційно розглядають як змістовні складові «лікарської таємниці». Законодавство України не містить вичерпного переліку відомостей, які утворюють зміст категорії «лікарська таємниця». Аналіз норм ст. 286 ЦК України та статей 39-1, 40 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» дає можливість визначити об'єкт лікарської таємниці, який становить така інформація: а) відомості про стан здоров'я пацієнта; б) відомості про хворобу; в) відомості про діагноз; г) відомості, одержані при медичному обстеженні; д) відомості про факт звернення по медичну допомогу; е) відомості про огляд та його результати, є) відомості про методи лікування; ж) відомості про інтимну й сімейну сторону життя [7].

Важливо зауважити, що суб'єктами збереження лікарської таємниці є не тільки безпосередньо лікуючий лікар, а й усі медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну й сімейну сторони життя громадянина. Вказані особи не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків (ч. 1 ст. 40 «Основ законодавства України про охорону здоров'я»). Розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника дитини забороняється (ч. 5 ст. 10 ЗУ «Про охорону дитинства»).

Оскільки через те, що раніше питання ВІЛ та СНІДу не мало розголошення в нашій країні, зараз багато людей не має реальної інформації щодо цих хвороб. А саме невідоме пробуджує в них найбільший страх перед цими невідомими хворобами і на основі цього страху люди намагаються сторонитися хворих на них. Для того, щоб позбутися «білих плям» в питаннях ВІЛ та СНІД і покращити ставлення до хворих на них, в Україні та цілому світі створено низку організацій. Найбільш відомими організаціями в даній сфері є: фонд Олени Франчук «АНТИСНІД», Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, ВОЗ, ЮНЕСКО, Фонд по боротьбі з дитячим СНІДом Елізабет Глейзер та багато інших. Основними методами, щодо формування толерантного ставлення до дітей хворих на ВІЛ/СНІД є проведення круглих столів та семінарів; перегляд тематичних фільмів; інтерактивні заняття; робота з дітьми та їх батьками; тестові завдання та анкетування [8].

Однак, необхідно відмітити, що ініціатором програм такого повинна стати в першу чергу держава, а не громадські організації які, на сьогоднішній день, є найголовнішими суб'єктами у сфері протидії пандемії ВІЛ/СНІДу. Держава ж у такому випадку стає «вторинним» суб'єктом, тобто таким, що допомагає у реалізації

проектів, а не сама ініціює їх. Цим уряд виконає своє основне призначення – розвитку і зміцнення української нації і держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

2. Кириченко Ю. Право на освіту за конституціями України та держав континентальної Європи: порівняльно-правовий аналіз / Ю. Кириченко // *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*. – 2015. – № 3. – С. 35-39.

3. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ. Закон України від 12. 12. 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1972-12> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

4. Кальченко А. М. Оцінка рівнів стигматизації та дискримінації ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД серед працівників лікувально-профілактичних установ України / А. М. Кальченко // *Зб. наук. праць співробіт. НМАПО імені П. Л. Шупика*. – 2013. – № 22 (4). – С. 129-135.

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Офіційний сайт Верховної Ради України <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

7. Рогова О. Г. Право на збереження лікарської таємниці та таємниці щодо стану здоров'я дитини / О. Г. Рогова // *Новости медицины и фармации*. – 2011. – № 7 (361) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/17185> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

8. Драчова О.Ф. Просвітницька діяльність щодо толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у дошкільному навчальному закладі серед педагогів та батьків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://urok-ua.com/prosvitnytska-diyalnist-schodo-tolerantnoho-stavlennya-do-vil-pozytyvnyh-ditej-u-dnz/> (дата звернення: 10.04.2018). – Назва з екрану.

Шкабаровська А.А.

студентка,

Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки

Національної академії Служби безпеки України

НЕОБХІДНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

У наш час в умовах розширення та спрощення можливостей доступу до системи судоустрою України, дуже стрімко розвивається нагляд за цією системою з боку суспільства. Людей, навіть тих, хто напяму не пов'язаний з юридичною сферою починає цікавити процес судочинства, правові аспекти захисту прав людини і громадянина, прав і інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Дане явище зумовлює як атмосферу здорового нагляду за діяльністю суду, так і виявлення значних правових прогалин. Все більша частина населення та законодавців починає хвилювати питання юрисдикції судів.

У зв'язку з окупацією частини території України, активною діяльністю терористичних організацій на їх територіях на перший план вийшло питання підвищення обороноздатності країни. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України [1, ст. 17]. Внаслідок проведення Антитерористичної операції було значно збільшено кількість діючих військовослужбовців. Разом із чим було зареєстровано велику кількість військових злочинів. Відбудова системи військових судів в інтересах забезпечення обороноздатності держави є необхідним кроком в умовах військової агресії Російської Федерації. Законодавчому врегулюванню організації та діяльності військових судів передують створення теоретичної моделі, напрацювання конкретних рекомендацій, які дозволили б згодом уникнути практичних помилок.

Організація армії неможлива без належної дисципліни військовослужбовців. Особливо в умовах, так званої «гібридної

війни», в яких зараз опинилися військові формування України. Гібридна війна – це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає у прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншого. Іншими словами – це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати й деморалізувати їх. Завдяки швидкості поширення інформації світом вона перетворилася не лише на товар, а й на зброю. При цьому сторона-агресор намагається та може залишатися публічно непричетною до розв'язаного конфлікту [1].

Як переконує практика, найбільш ефективним засобом забезпечення дисципліни як у суспільстві, так і в армії є право, встановлення відповідного порядку через діяльність відповідних правових структур – органів військового правопорядку та органів військової юстиції (військових прокуратур та військових судів).

Існує моральний аспект цього питання. Цивільна особа не завжди зможе правильно зрозуміти мотивацію дій командира. Наприклад, задля виконання бойового завдання командування може відправити у небезпечні умови групу осіб, деякі з них загинули в ході виконання завдання. З точки зору цивільного смерть навіть однієї людини буде просто неприпустимою, коли з точки зору командира – це вимушена міра, вимушена жертва для досягнення певної мети в сфері оборони держави.

При розгляді справ пов'язаних з військовими злочинами повсяк час можна спостерігати несправедливість та некомпетентність рішень суддів у таких справах. Найчастіше це викликано банальним нерозумінням з боку служителів Феміди того, що насправді відбувалося. Саме тому вважаємо за необхідне повернути до системи судоустрою України військові суди.

По-перше, їх діяльність буде спрямована на захист прав громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України та

інших військових формуваннях та членів їх сімей, адже це визначено основним законом України - Конституцією [2, ст. 17].

По-друге, військові суди забезпечують необхідну оперативність розгляду справ. Існуюча підсудність справ у місцевих судах за територіальним принципом не може бути такою дієвою, як у військових судах, територіальна підсудність справ яких пов'язана із структурою військових формувань. Військові формування, керівництво якими здійснюється централізовано, не повинні бути під місцевим впливом [3, с. 8].

По-третьє, необхідність відновлення військових судів зумовлено особливою правовою регламентацією правовідносин, пов'язаних із проходженням громадянами військової служби, специфікою розташування військових об'єктів, додатковими вимогами до кваліфікації суддів, які повинні мати ґрунтовні знання у галузі не тільки права, а й військової справи, а також із необхідністю оформлення допуску на режимні об'єкти та до роботи із секретними документами [4, с. 44].

По-четверте, буде присутня реальна економія коштів, які витрачалися на залучення експертів по справі. Найчастіше на практиці ними виступають ті ж самі діючі або відставні військовослужбовці.

Але без прийняття відповідного закону питання військових судів так і може залишитися на рівні розмов. З цього приводу в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 6 червня 2017 року було проведено засідання круглого столу на тему: «Військове правосуддя в Україні: актуальні проблеми організації та здійснення». Його співорганізаторами виступили Інститут держави і права, Комітет Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя і Генеральний штаб Збройних Сил України.

Учасники круглого столу загалом погодилися з концепцією закону, згідно з якою організація системи військового правосуддя передбачає, що:

– місцевими судами першої інстанції є військові суди гарнізонів;

- судом другої інстанції є апеляційний військовий суд у м. Києві;
- касаційною інстанцією військового правосуддя є військова палата у Касаційному кримінальному суді, до юрисдикції якої віднести кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення військовослужбовців, а також деякі інші категорії справ;
- військовий суддя повинен перебувати на військовій службі і мати офіцерське звання;

Також було зроблено висновок, що військові суди будуть належати до категорії загальних судів, які здійснюють правосуддя у Збройних Силах України.

Отже, для повернення військових судів до судової системи України законодавець повинен, насамперед, на законодавчому рівні передбачити гарантії незалежності і неупередженості передбачені чинним законодавством України для всіх судів загальної юрисдикції, у тому числі для військових судів, а саме:

- *єдиний* для усіх суддів порядок призначення, обрання на посаду та звільнення з посади професійних суддів;
- *єдині* гарантії самостійності судів і незалежності суддів;
- *єдині* засади судочинства при здійсненні правосуддя;
- застосування судами єдиних процесуальних законів;
- *єдиний* порядок фінансування всіх судів Державною судовою адміністрацією України;
- *єдиний* статус всіх суддів, зокрема суддів військових суддів.

Таким чином ми зможемо досягти справедливого суду та розгляду справ, а також дієвого та доречного захисту прав та інтересів військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань та членів їх сімей. Це стане кроком до проведення як судової реформи в Україні, так і реформування системи військової юстиції загалом.

Список використаних джерел:

1. Україна має розпочати власну «гібридну війну» проти Росії (світова преса) // Радіо Свобода, 27.11.2014.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. / [Електронний ресурс]. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Одіссея військових судів / В. Яцина // Юридичний вісник України. – 2005. – № 15. – С. 8-9.

4. Сердюк В. В. Військові суди – органи правосуддя у Збройних Силах та інших військових формуваннях України / В. В. Сердюк // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 6 (22). – С. 41-44.

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Дмуховська А.А.

курсант,

Науковий керівник: Данченко К.М.

старший викладач,

Прикарпатський факультет (м. Івано-Франківськ)

Національної академії внутрішніх справ

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ**

На сьогодні із збільшенням рівня безробіття, низькою заробітною платою та високими цінами на продукти харчування, одяг та потреби першої необхідності, що призводять до збільшення корисливо насильницьких злочинів, які підвищують рівень занепокоєння серед мирного населення, постає питання вивчення особи злочинця та його основних характеристик.

Особа злочинець – напевно одна із найдосліджуваніших питань які стояли, стоять та будуть стояти перед науковцями, адже злочинність має здатність до мутації. Вивченню питання особи злочинця посвятили свої праці фахівці в галузі кримінального права, кримінології, психології, психіатрії та філософії права, серед яких варто відмітити: А. І. Алексєєв, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, В. В. Гульдман, Б. Л. Гульман, В. І. Бобков, О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов, П. М. Опанасенко, В. Г. Пшеничний, В. Г. Сюравич, О. А. Герцезон, В. В. Голіна, С. В. Бородин, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, М. І. Єнікєєва, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Я. Светлов, Т. І. Слуцька, А. А. Стрижевська та інші науковці [1, с. 100].

Однак не зважаючи на такий широкий інтерес з боку різних наукових сфер, питання щодо особи злочинця залишаються нерозкритими. Вчені зазначають, що особа злочинця – це складне інтегруюче поняття, що включає в себе біологічні, і психологічні, і соціальні сторони людини [2, с. 34].

Так на думку О. М. Джуджі, під особою злочинця слід розуміти систему негативних соціально значущих властивостей, зав'язків і відносин, у поєднаних із зовнішніми умовами та обставинами, що характеризують людину, винну у вчиненні злочину [3, с. 29].

Порівняльне психологічне і соціологічне вивчення особистості злочинців і законслухняних громадян дозволяє зробити висновок, що злочинець – це особистість зі значно більш високим рівнем тривожності і невпевненості в собі, імпульсивності й агресивності, відчуженості від суспільних цінностей і корисного спілкування [4, с. 183].

Саме тому, під особою злочинця слід розуміти будь-яку особу, що вчинила злочин.

Українські вчені-кримінологи (НАВС України) виокремлюють дві підстави типологізації: характер вчинених злочинів; глибина і стійкість антисоціальності особи.

За першим критерієм виокремлюють таких злочинців:

- насильницьких (агресивних), які посягали на життя, здоров'я, честь і гідність людини – це вбивці, гвалтівники, хулігани, засуджені за вандалізм;

- корисливих, які вчинили крадіжки і розкрадання майна ненасильницькими способами-хабарники, контрабандисти, фальшивомонетники та ін.;

- корисливо-насильницьких – бандити, грабіжники, рекетири, корисливі й наймані вбивці; – що вчинили злочини проти суспільного порядку управління;

За другим критерієм виокремлюють таких злочинців:

- випадкових – вперше вчинили нетяжкі злочини під впливом несприятливих зовнішніх обставин всупереч власним ціннісним орієнтаціям;

- ситуативних – схожі з випадковими, але вчиняють тяжкі злочини (умисне вбивство з ревнощів);
- нестійких – вчиняють умисні злочини вперше, але раніше вчиняли правопорушення і проступки;
- злісних – здійснюють злочинну діяльність тривалий час (у тому числі рецидивісти, лідери організованих злочинних груп) [6].

За статистикою корисливі насильницькі злочини, як правило, вчиняються чоловіками (94-95%). Частка жінок коливається у межах 5-6%. Стабільність цих показників підтверджується кримінологічними дослідженнями багатьох років [8], що свідчить про незмінність структурного співвідношення чоловіків і жінок, усталеність другорядних ролей останніх при посяганнях (як правило, пособників).

Демографічна ознака віку служить критерієм періодизації руху населення у соціальному просторі й часі, показником набутих і змінених статусів, зумовлених ними соціальних ролей, а також підставою стратифікації різних соціальних груп населення, визначення їх місця в системі суспільного виробництва і розвитку суспільних відносин.

Разом з тим, як зазначив П. Сорокін, вік причинно пов'язаний із психосоціальними властивостями особи, (ідеалами, цінностями, інтересами, ролями, закономірностями поведінки) [7, с. 110].

Злочинці з насильницькою спрямованістю представляють особливу загрозу для суспільства, адже вони, маючи досвід насильницьких дій і кримінальне минуле, не роблять висновків із свого досвіду, а знову потрапляють у ситуації, в яких повторюють неконструктивні патологічні реакції в сфері міжособистісних стосунків, в результаті яких здійснюють вбивство або тілесне ушкодження. При цьому в їх поведінці будь-які корисливі або умисні мотиви відсутні [9, с. 299].

Насильство дедалі більше стає інструментальним, використовується для вчинення корисливих, посадових злочинів і починає реально застосовуватися у разі вчинення злочинів проти

національної та расової рівності, політичних і трудових прав громадян, порядку управління тощо.

За місцем вчинення розрізняються три різновиди грабежів і розбою. Перший – вуличний, зазвичай нічний, стосовно перехожих, які запізнюються або п'яні. Особливо частішають «ривки» у зимові місяці – злочинці зривають дорогі хутряні шапки, віднімають сумки і т. ін. За даними деяких досліджень, вуличні грабежі і розбої становили 70% усіх епізодів. До другого різновиду належать напади організованих бандитських і розбійних груп на туристські автобуси, вантажівки дальніх перевезень, водіїв легкових автомобілів, особливо на таксистів. Ступінь небезпеки такого розбою дуже високий, оскільки часто в таких випадках застосовується зброя в поєднанні з викраденням автомобілів і нерідко з убивством водія.

До третього різновиду належать напади з проникненням у приміщення будь-якої організації або квартири. Пограбування офісів комерційних підприємств, магазинів і банків супроводжується застосуванням вогнепальної зброї або імітацією такої зброї [10].

Більше 50% грабежів і розбоїв вчинюються групами, в яких беруть участь від двох до шести членів. І майже всі злочини, вчинені неповнолітніми, мають груповий характер.

За даними вивчених кримінальних справ, вогнепальна зброя використовувалася значно рідше (близько 12%), ніж холодна (майже 50%).

Розкриття корисливого насильства досить високе – 74-75% розбоїв і 38% грабежів, чому сприяють відкритий характер посягань, тяжкість наслідків і підвищена у зв'язку з цим зацікавленість кримінального розшуку в розкритті. Тривала безнаказана злочинна діяльність зграй і банд – теж не рідкість, особливо якщо в них беруть участь люди, раніше не судимі.

Привертає увагу переважно молодий вік грабіжників і бандитів: неповнолітні – 25,2%, у віці 18-25 років – 32, 26-35 років – 34,8, особи, старші 35 років, – 8%. Отже, більше 90% грабіжників, розбійників і

вимагачів – це молоді люди, не старші 35 років. За родом занять серед них робітники – близько 28%, особи, які вчаться, – 11,4, службовці – 2,8 і майже 40% – особи, не зайняті ні роботою, ні навчанням. Є підстави вважати, що остання категорія збільшуватиметься зі зростанням безробіття.

Отже, для того, щоб не стати жертвою корисливо-насильницьких злочинів проти власності необхідно, на наш погляд, запровадити наступні заходи:

1) проведення профілактичної роботи з потенційними жертвами злочинів з урахуванням демографічних, фізичних та соціально-рольових та соціально-психологічних властивостей особи;

2) здійснення віктимологічної профілактики, що включає в себе навчання потерпілих засобом нейтралізації конфліктів у сфері соціально-економічних та сімейно-побутових відносин, створення у свідомості людей стереотипу ненасильницького вирішення конфліктної ситуації, прийняття спеціальних заходів щодо потерпілих з підвищеним рівнем віктимоності;

3) створення реабілітаційних центрів допомоги особам, що постраждали внаслідок заподіяння їм фізичної, моральної або майнової шкоди;

4) впровадження спеціальних комплексних програм заходів щодо організації фізичної та психологічної безпеки жертви, інформування про передбачені законом заходи самооборони;

5) оперативне реагування суб'єктів профілактики на заяви, скарги на сімейно-побутові конфлікти, негайний захист об від злочинних посягань;

6) здійснювати систематичне контролювання найбільш кримінально-вражених місць, де відносно часто вчинюються насильницькі злочини проти життя і здоров'я, честі і гідності особи, а також корисливі посягання з урахуванням часу їх вчинення та інших криміногенних факторів (відсутність світла в нічний час, транспорту, не облаштованість парків, скверів тощо);

7) врахування віктимогенних факторів та створення спеціальних карт із зазначенням найбільш криміногенних районів і доведення їх до відома громадськості [11].

Список використаних джерел:

1. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. Журнал. Київ. 2017. № 1 (102). 364 с.
2. Кримінологія: Загальна та особлива частини: підручник / за заг. ред. В. В. Голіни. – 2–ге вид. перероб. і доп. Х. 2009. 228 с.
3. Кримінологія: Навч. Посіб. / За заг. Ред. О. М. Джужи. К. 2004. 208 с.
4. Злочинність у глобалізованому світі. Матеріали XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.) Харків. 2017. 420 с.
5. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головкін. Х. 2011. 440 с.
6. Типологія особи злочинця. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/3621/11/>.
7. Сорокин П. Система социологии. Т. 1 (социальная аналитика). П. 1920. 465 с.
8. Статистика злочинності МВС України. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.
9. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2017 року). Т. 1. К. 2017. 476 с.
10. Насильницька корислива злочинність. URL: http://lib-net.com/content/9307_Nasilnicka_korisliva_zlochinnist.html.
11. Віктимологічна профілактика корисливо-насильницьких злочинів проти приватної власності. URL: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Pravo/17861.doc.htm.

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ
ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Лях М.Ю.

*суддя Київського районного суду м. Харкова;
здобувач,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ СУДДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СУДОВОЇ РЕФОРМИ**

Постановка проблеми. Наявні проблеми суддівського самоврядування зумовлюють розробку практичних пропозицій, спрямованих на посилення незалежності органів суддівського самоврядування, створення умов для професійного компетентного вирішення внутрішньосистемних питань забезпечення судової діяльності.

Актуальність теми дослідження визначається з теоретичного боку дискусійністю та слабкою розробленістю проблеми в юридичній науці, що вимагає нових поглядів щодо розуміння теоретичних питань організації та діяльності органів суддівського співтовариства, нового їх теоретико-правового осмислення як елементів судової системи та визначення науково-практичних підходів до їх ефективного правовому регулюванню в умовах проведеної судової реформи.

Метою дослідження є обґрунтування правової природи, теоретичних основ організації та діяльності органів суддівського співтовариства, а також формулюванні науково обґрунтованих

пропозицій щодо розвитку доктрини і законодавства в умовах судової реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України, що формується на основі виборності, строковості і підзвітності з урахуванням встановлених норм представництва для вираження інтересів суддівського самоврядування в період між скликаннями З'їзду суддів України.

Рада суддів України має багатофункціональний характер і виконує повноваження, що охоплюють найрізноманітніші аспекти суддівського самоуправління. В юридичній літературі теоретично не обґрунтовані питання про основні напрямки діяльності ради суддів, обсязі її повноважень, що пояснює недосконалість правового регулювання вказаного органу суддівського самоврядування.

Повноваження Ради суддів України визначені частиною 8 статті 133 Закону України «Про судоустрій и статус суддів». Разом з тим, на практиці наявна невизначеність з приводу деяких питань, що регулюють відносини за участю Ради суддів України, саме тому нормативне визначення їх повноважень не можна визнати достатнім і завершеним. Правова невизначеність кола повноважень Ради суддів не гарантує в належній мірі забезпечення конституційного принципу незалежності та самостійності судів і не усувається актами суддівського самоврядування.

На основі аналізу практики функціонування Ради суддів України, з урахуванням вимог міжнародно-правових актів, зарубіжного досвіду створення та функціонування органів суддівського самоврядування вважається за доцільним запропонувати наділити Раду суддів України повноваженнями щодо надання письмових висновків з приводу законопроектів про державний бюджет (в частині фінансування судової системи), про органи суддівського самоврядування, про статус суддів, про судову систему і судочинство в Україні незалежно від того, хто є суб'єктом цієї законодавчої ініціативи.

Окрім цього, Рада суддів України повинна мати можливість самостійного вироблення тактики та стратегії проведення судової реформи. У Європі в числі пріоритетних напрямків судових перетворень, підготовлених Європейською Асоціацією Рад Судової влади (ENCJ) основну увагу приділено п'ятьма основними напрямками реформування, а саме: оптимізація та реорганізація судів; скорочення обсягу судових справ; спрощення судового розгляду та шляхів поліпшення управління і впровадження нових технологій; фінансування судової системи; управління судами і розподіл справ між судами, а також між судьями всередині суду. Зазначені напрями є актуальними для проведення судової реформи в Україні, як показує практика, фактично визначають діяльність Ради суддів.

Форми і процедури взаємодії рад суддів та судів, поряд з законодавчим їх закріпленням, повинні визначатися за допомогою регламентних норм, прийнятих органами суддівського співтовариства, і регламентних норм, прийнятих судами. Судами можуть прийматися як регламенти загального характеру, що включають норми про взаємодію з радами суддів і іншими органами суддівського співтовариства, так і спеціальні документи, прямо присвячені вказаній взаємодії.

Рада суддів України має компетенцію універсального (загального), а не спеціального характеру, оскільки є постійно діючим органом самоврядування, яке займається значним обсягом забезпечення судової діяльності. З точки зору управлінських процесів зі збору та обробки інформації органам з універсальною компетенцією за умов великого обсягу завдань, поєднання членами ради судової роботи зі здійсненням повноважень з самоврядуванням буде складно здійснюватися діяльність в усіх напрямках забезпечення судів. У зв'язку з цим з ростом авторитету ради суддів, все більшому її впливу на процеси адміністрування діяльності судів і перетворень у судовій сфері з початку XXI століття позначилася тенденція до формування комісій (комітетів, секцій) як постійно діючих органів ради та збільшення їх числа. Вказане свідчить про

ускладнення структури даного органу суддівського самоврядування стосовно різноманітності створених відносин в забезпечувальній сфері судової влади.

Закономірністю формування оптимальної внутрішньої організації Ради суддів, що сприяє досягненню поставлених перед нею цілей, є правило про залежність структури і чисельності Ради суддів від обсягу і характеру покладених на них повноважень, що має враховуватися в практиці самоврядування.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Діяльність Ради суддів України спрямована на сприяння забезпеченню незалежності та самостійності судів, на підвищення їх якості роботи, на більш ефективне судове управління. У зв'язку з цим належна діяльність рад суддів неможлива без залучення суддів, які мають відповідні знання, досвід і навички управлінської роботи в судах.

Аналіз правового становища раді суддів та її проблемних аспектів дозволяють сформулювати пропозиції і рекомендації, спрямовані на подальшої вдосконалення правового статусу рад та їх дієвості як органів суддівського самоврядування.

Подальше вдосконалення правового становища Ради суддів України повинно бути направлено на визначеність їх повноважень. Доведено, що законодавча невизначеність функцій і повноважень Ради суддів не гарантує в належній мірі конституційні початку незалежності і самостійності судів і не усувається саморегулюванням.

При визначенні органами суддівського самоврядування видів робочих органів ради суддів слід виходити із залежності структури і чисельності ради від обсягу і характеру покладених на неї обов'язків. Оптимальним в Раді суддів України має бути така кількість суддів, яка б дозволила цьому органу суддівського самоврядування здійснювати ефективну роботу за основними напрямками своєї діяльності. При цьому створення постійно діючих робочих органів ради буде стримуватися надмірно малою кількістю суддів, які входять до складу ради.

Вважається за доцільним рекомендувати про включення до складу робочих органів ради суддів України не тільки обраних до неї суддів, а й інших суддів, у тому числі суддів у відставці, а також фахівців територіальних органів судової адміністрації, що здійснюють організаційне забезпечення діяльності судів, інших фахівців, а також вчених, що дозволить підвищити ефективність ради і забезпечити суспільний контроль суддівського самоврядування.

З огляду на спільність цілей в сфері внутрішньосистемної управлінської діяльності у Раді суддів України з керівниками судів, виникає необхідність вирішення завдань забезпечення судів методами як професійного адміністрування, так і суддівського самоврядування, у зв'язку з чим виникає необхідність закріплення в якості принципу функціонування Ради суддів здійснення її повноважень у взаємодії з керівництвом відповідних судів.

Також слід звернути увагу, що форми та процедури взаємодії Ради суддів України та судів повинні визначатися не лише на рівні законодавства, але й за допомогою регламентних норм, прийнятих відповідно органами суддівського самоврядування та відповідними судами, які можуть прийматися як регламенти загального характеру, що включають норми про взаємодію з Радою суддів України так з іншими органами суддівського самоврядування, так й предметно-певні документи, прямо присвячені зазначеній взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання від 29.07.2016 року). – 2016. – № 31. – Ст. 545.

Немчин О.І.

*завідувач сектору трасологічних видів досліджень
та обліків відділу криміналістичних досліджень,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

**ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ НИЗУ ВЗУТТЯ
ЗА ЇХ ЗОБРАЖЕННЯМ**

Дослідження слідів низу взуття за їх зображеннями одразу охоплює два розділи криміналістичної техніки як безпосередньо трасологію (об'єктом якої є дослідження матеріально відображені сліди) так і судово-дослідницьку фотографію, яка є системою спеціальних методів, прийомів і засобів, що застосовуються для одержання нових фактів при провадженні судових експертиз. Так проблемні питання при дослідженні зазначених слідів виникають при застосуванні методів судово-дослідницької фотографії.

Судово-дослідницьку фотографію іноді називають експертною, через те що її методи і засоби застосовують експерти під час своїх досліджень. Об'єктами судово-дослідницької фотографії є речові докази, які піддаються експертному дослідженню, порівняльні зразки та матеріали, що використовуються під час експертизи.

Зокрема при трасологічному дослідженні зображень слідів низу взуття використовується вимірювальна зйомка призначена для одержання фотознімків, за якими можна визначити розміри елементів сфотографованих слідів та відстані між ними. Така зйомка може бути виконана кількома способами: з масштабною лінійкою, зі стрічковим (глибинним) або квадратним масштабом.

Вимірювальна зйомка зі стрічковим (глибинним) або квадратним масштабом (метрична зйомка) у слідчій практиці не одержала поширення через незручність розрахунків при зйомці.

Як правило на дослідження приходять фотознімки з застосуванням фотозйомки з лінійним масштабом.

Фотозйомка з лінійним масштабом. Дана фотозйомка дозволяє визначити розміри предметів, слідів, а також збільшувати масштаб зображення. Сутність масштабної зйомки полягає в тому, що об'єкт фотографується разом із масштабною лінійкою. Для цього методу існують певні правила виконання яких дозволяють експерту оцінити реальні розміри (загальні ознаки) елементів досліджуваного сліду:

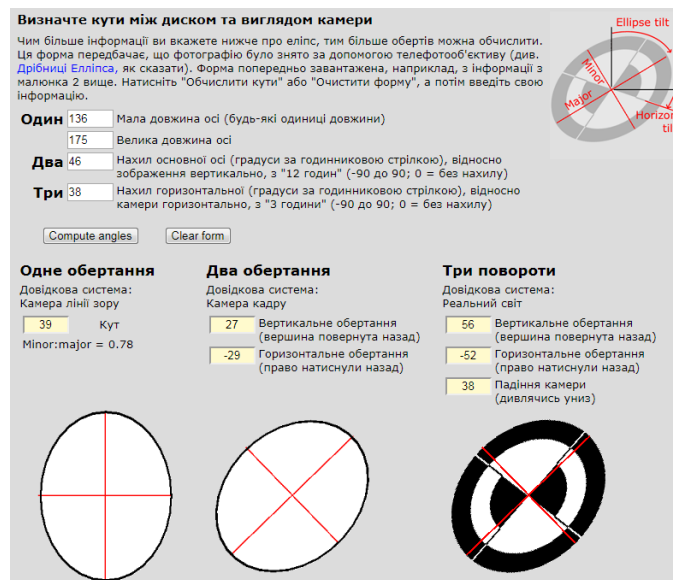
1. Лінійка розміщується поруч зі слідом.

2. Оптична вісь об'єктива фотоапарата має бути перпендикулярна площині об'єкта і спрямована в його центр. При порушенні даного правила ми спостерігаємо перспективне викривлення як сліду та і лінійки, про, що свідчить зміна кругової цілі на контрольній шкалі з круга на еліпс. Так при здійсненні фотографування кут відхилення оптичної осі об'єктива фотоапарату від перпендикуляра до сліду не має перевищувати три градуси, при перевищенні кута більше 3 градусів спостерігається перспективне викривлення, що не дозволяє загально прийнятими методами встановити істинні розміри та відстані елементів сліду, але поряд з тим розвиток прикладних наук дає нам можливість виправити перспективні викривлення. Так необхідною умовою для цього є застосування криміналістичної лінійки з круговою ціллю, оскільки при фотографуванні косо, кругова ціль на лінійці з'являється на фотографіях як еліпс. Параметри самого еліпса дають достатньо інформації для визначення кута між камерою та віссю диска в масштабній лінійці. Так для визначення даних параметрів нам необхідно здійснити виміри довжини малої та великої осі еліпса та нахил основної та нахил горизонтальної осі (Рис. 1).

Рис. 1. Вимірювання параметрів на масштабній лінійці

Розрахунок кутів нахилу оптичної вісі є дещо складним процесом, але отримані формули легко застосовуються комп'ютером – форма розраховує три кути, по інформації на еліпсі на фотографії. Точність цього методу залежить від точності вимірювань еліпса (Рис. 2).

Рис. 2. Загальний вигляд програми для розрахунку перспективних викривлень

Після проведення програмних розрахунків встановлено, що даний метод працює та достатньо точно визначає кути нахилу як оптичної осі так і площини на якій зафіксовано слід.

При отриманні значень кутів нахилу за допомогою графічних редакторів є можливість усунути перспективні викривлення на фото, однак у зв'язку з тим, що питання обробки зображень відповідними графічними редакторами виходить за межі компетенції експерта-трасолога вирішити питання придатності слідів на зображеннях та проведенні порівняльних досліджень буде можливо лише при проведенні комплексної фототехнічно-трасологічної експертизи.

При відсутності значних оптичних спотворень безпосереднім заміром розмірів елементів сліду і перенесення їх на еталону лінійку на фотознімку можна встановити їх розміри. Також є можливість встановлення розмірів елементів сліду за допомогою нескладних розрахунків. Правильність даних розрахунків можлива лише при умові, що масштабна лінійка та слід в будь-якій частині знімку має мати однаковий масштаб.

Розрахунки проводяться за формулою:

$$L_{об} = \frac{\ell_{об}}{M} = \frac{\ell_{об} \cdot L_{лин}}{\ell_{лин}}$$

де:

$L_{об}$ – лінійний розмір об'єкта;

$\ell_{об}$ – лінійний розмір об'єкту на зображенні;

M – масштаб зображення;

$L_{лин}$ – довжина лінійки;

$\ell_{лин}$ – довжина лінійки на знімку.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – К: Кондор, 2018. – 588 с, 32 іл.
2. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Издание третье. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – 368 с.

3. Perspective Correction [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://web.ncf.ca/jim/scale/perspective.html> (дата звернення 12.06.2018).

4. Digital Rectification and Resizing Correction of Photographic Bite Mark Evidence [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://archives.fbi.gov/archives/about-us/lab/forensic-science-communications/fsc/july2001/bowers.htm> (дата звернення 12.06.2018).

5. Справочник криміналіста-трасолога / авт.-сост.: Ю.П. Фролов, Г.Н. Степанов. – Волгоград, 2007. – 216 с.

Петрів А.С.

здобувач,

Національна академія Служби безпеки України

РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

У науковому знанні ризик визначається як можливий небажаний випадок, причина (фактор) цього випадку, його ймовірність, міра (масштаб, ціна, недогляд, несприятливі наслідки) і рішення, прийняте за результатами оцінки ймовірностей ризикованої діяльності тощо. В загальному значенні поняття «ризик» стосується ситуацій, які не виключають імовірності реалізації певного небажаного ефекту діяльності, тобто, за допомогою ризику суспільство й індивіди намагаються розв'язати проблему неоднозначності майбутнього. При цьому ризик розглядається і як можливий результат діяльності і як процес.

Ситуація ризику певним чином пов'язана зі статистичними процесами і їй супроводжують три умови: наявність невизначеності; необхідність вибору альтернативи, за якої відмова від вибору – це також різновид вибору; – можливість оцінити ймовірність реалізації обраних альтернатив. То ж основними рисами ризику це суперечливість, альтернативність, невизначеність. Суперечливість

проявляється в різних аспектах і припускає, що ризик з однієї сторони орієнтований на одержання суспільно значущих результатів неординарним способом і в ситуації неминучого вибору, з іншої сторони ризик веде до авантюризму, ситуації ризику дозволяються без урахування об'єктивної закономірності. Суперечлива природа ризику проявляється в зіткненні об'єктивно існуючих ризикових дій з їх суб'єктивною оцінкою. Альтернативність як характеристика ризику припускає вибір одного із двох або декількох рішень. Залежно від конкретного змісту ситуації ризику, альтернативність відрізняється ступенем складності й вирішується різними способами. Ризик завжди пов'язаний з невизначеністю, але між ними існує відмінність, яка полягає в тому, що невизначеність означає неповноту інформації про ймовірні майбутні події, тоді як ризик – ситуацію, у якій можна представити ймовірність настання будь-якого з можливих наслідків. Це, в свою чергу, вказує на те, що зміст поняття ризику також пов'язаний і з категорією причинності. Такі характерні риси ризику зумовлюють зміст визначення поняття ризикованої ситуації, під якою розуміється різновид ситуації невизначеності, коли настання певних подій є імовірним й може бути заздалегідь визначене.

У наукових дослідженнях прийнято розрізняти «об'єктивний ризик» і «суб'єктивний ризик». Поняття «об'єктивний ризик» відсилає до різних теорій імовірності, орієнтованих на кількісне обчислення ризику. «Суб'єктивний ризик» – поняття більш неоднозначне. У ранній психометричній літературі з питань ризику суб'єктивний ризик часто аналізувався як суб'єктивна оцінка об'єктивного ризику. У більш пізній літературі розглядається набагато більш складне уявлення: суб'єктивний ризик мислиться як повна оцінка людиною інформації про дійсну або уявну небезпеку. Такі індивідуальні оцінки звичайно називають «сприйняттям ризику». Отже, ризик – це властива людській діяльності об'єктивно існуюча й у певних межах придатна до оцінки й вольового регулювання ймовірність понесення суб'єктами правовідносин

збитків або інших негативних наслідків внаслідок настання несприятливих подій, закономірно пов'язаних з різноманітними передумовами (факторами ризику). Ризик носить двоїстий суб'єктно-об'єктний характер, а відповідно, елементи ризику підрозділяються на об'єктивні (фактори й ситуація ризику) і суб'єктивні (суб'єкт і вольове регулювання)

Ризик, так само як виклик і загроза, належить до дестабілізуючих факторів національної безпеки. В теорії безпеки ризик, як інтегративне поняття, слугує мірою значущості та ймовірності реалізації загрози (небезпеки, виклику) для того або іншого впливу. Зі статистичної точки зору ризик є однією з важливих імовірнісних категорій. Він характеризує особливі стани складної системи, які за показниками безпеки поділяються на множини реально можливих станів та представляється ймовірністю впливу при реалізації небезпечного стану на тлі здійснення більш простих (безпечних) і більш імовірних станів системи.

В контексті забезпечення національної безпеки ризик слугує потенційною здатністю цієї системи (або ж – конкретного об'єкта) зазнати шкоди у результаті реалізації загрози, тобто, ризик становить міру вразливості системи або об'єкта національної безпеки до впливу відповідної загрози.

Відповідно, одне із завдань теорії національної безпеки пов'язане, зокрема, із оптимізацією розподілу наявного ресурсного потенціалу у різних сферах діяльності з метою знаходження найбільш ефективної відповіді на існуючі загрози та управління ризиками. При цьому оцінка загроз і ризиків національної безпеки є необхідною для визначення поточного стану безпеки та, відповідно, для виявлення та попередження загроз безпеці.

Серебрянський П.В.
аспірант,
Херсонський державний університет

СЕМАНТИЧНЕ ТА ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ефективне вирішення питань пов'язаних із забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу залежить від однакового розуміння всіма органами державної влади та їх посадовими особами поняття та правової природи безпеки учасників кримінального процесу. Тому пропонуємо дослідити поняття «безпека» в семантичному та доктринальному тлумаченні.

Семантичне розуміння поняття «безпека».

В юридичній енциклопедії визначено безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози» [11, с. 207].

На думку М. А. Вуса та В. С. Гусєва «безпека – це одна із фундаментальних потреб соціуму. На рівні суспільної свідомості поняття «безпека» трактується як відсутність небезпеки, збереженість, надійність та вживається відносно самих різних процесів як природних, так і соціальних. Тобто, безпека є однією з характеристик і умов функціонування та розвитку соціальних, економічних, технічних, екологічних та біологічних систем» [2, с. 32].

В своїх працях М. В. Новікова зазначає, що «безпека – це стан захищеності особи, суспільства і держави від будь-яких загроз, що виходять як з внутрішніх, так і зовнішніх джерел небезпеки, який гарантує об'єкту і суб'єкту захисту стабільний розвиток, реалізацію прав та обов'язків. Вона пропонує диференціювати загрози за характером на п'ять груп, а саме: активні – це безпосередня чи опосередкована діяльність, яка виражається у формі фізичного, словесного діяння; пасивні (психологічні) – це реально існуюча діяльність, яка ще не проявляється у фізичній чи словесній формі; невизначені – за відсутності конкретної спрямованості; спонтанні – які

виникають раптово внаслідок дії різних причин; припустимі – існують у прихованому виді та виникають реально за певних умов. За формою виявлення автор поділяє погрози на фізичні та словесні» [5, с. 12].

Отже, ознаками безпеки є наступне: 1) фундаментальна потреба держави, суспільства та особи; 2) гарантує стабільний розвиток суспільних відносин; 3) захищає від зовнішніх та внутрішніх джерел небезпеки.

Поняття заходів безпеки в семантичному тлумаченні, на наш погляд, вдало сформульовано М.В. Щедріним як «захід або засіб захисту, охорони, огороження, захист від посягання, ворожих дій, небезпеки, чого-небудь поганого, якого-небудь нещастя» [9, с. 46].

Доктринальне розуміння поняття «безпека»

В теорії кримінального процесу підхід до визначення поняття «безпека» відповідає завданням та принципам кримінального процесуального законодавства. Різноманітність поглядів на безпеку учасників кримінального процесу та її забезпечення полягає у наступному:

– забезпечення безпеки учасників кримінального процесу – це здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі та гідності цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя (В. М. Тертишник) [6, с. 226];

– визначення небезпеки як реальної чи удаваної повинно базуватися на достовірному знанні тих фактів, наявність яких безперечно свідчить про існування реальної погрози заподіяння шкоди особам чи їх цінностям. Тобто наявність конкретних доказів, що підтверджують реальність існування погрози заподіяння шкоди учасникам кримінального процесу. Якщо такі факти відсутні, то й погроза небезпеки може кваліфікуватися як удавана, а не реальна (О. В. Усенко) [7, с. 133];

– безпека у кримінальному процесі – це стан захищеності особистості, здоров'я, майнових прав суб'єкта кримінального

процесу, його рідних та близьких; службової таємниці; завдань органів досудового розслідування та суду зі здійснення правосуддя від реальних або можливих загроз, який забезпечується уповноваженими на те суб'єктами за допомогою кримінально-процесуальних, адміністративних, оперативно-розшукових заходів, а також криміналістичних рекомендацій (В. В. Войніков) [1, с. 23];

– безпека особи, яка сприяє правосуддю – це стан учасника процесу, при якому виключена можливість протиправного посткримінального впливу на нього з боку інших осіб з метою перешкодити зверненню до правоохоронних органів, розслідуванню та розгляду судом кримінальних проваджень, або через помсту за належну участь у кримінальному судочинстві (Д. П. Чекулаєв) [8, с. 147];

– безпека – це особливий стан об'єкту, явища або процесу, який характеризується повною відсутністю зовнішньої та внутрішньої небезпеки та погроз, або таким ступенем захищеності, який дозволяє об'єкту зберігати свою сутність та цілісність в умовах цілеспрямованого руйнівного впливу зовні або у самому об'єкті (Є. В. Жаріков) [3, с. 8];

– забезпечення безпеки учасників кримінального процесу та інших осіб – це діяльність компетентних органів, що направлена на створення умов, за яких життя та здоров'ю цих осіб не загрожує небезпека, або усунення небезпек (А. А. Юнусов) [10, с. 168];

– будь-яка небезпека викликає у людини потребу в захисті, але особливо гостро вона відчувається саме за наявності реальної небезпеки. За силою спонукального впливу на людину потреба у захисті може зрівнятися лише з голодом. Виходячи із такого змісту безпеки, під її забезпеченням слід розуміти прийняття компетентними органами сукупності спеціальних заходів, здійснення яких призвела, а значить «забезпечила» усунення загрози, що існувала, тобто можливості завдання шкоди об'єктам, що охороняються, особам або іншим цінностям, настання якої раніше побоювались (В. С. Зеленецький) [4, с. 84].

Аналізуючи вказані визначення до розуміння понять безпеки в теорії кримінального процесу ми можемо визначити такі підходи: 1) безпека як стан; 2) як діяльність компетентних органів; 3) як сукупність соціальних заходів; 4) як спосіб забезпечення ефективного правосуддя.

На наш погляд, в доктринальному розумінні безпека – комплекс умов, що забезпечують стан захищеності об'єкта охорони (осіб, які підлягають захисту) від загрози нападу або фактичного протиправного впливу на нього з боку будь-кого, спрямованих на оборону від наявної небезпеки або загрози її появи.

Список використаних джерел:

1. Войніков В.В. Тактика забезпечення безпеки в кримінальному судочинстві: – К. 2002. – 23 с.
2. Державна таємниця та її захист в РФ: науковий посібник / під ред. М.А. Вуса і А.Ф. Федорова. – 2-е вид.; «Юридичний центр Пресс», 2005. – 32 с.
3. Жаріков Є.В. Диференціація кримінального процесу як засіб забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному судочинству: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; криміналістика та судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Є.В. Жаріков. – Б. 2004. – 8 с.
4. Зеленецький В.С. Поняття безпеки та її забезпечення суб'єктам кримінального процесу / В.С. Зеленецький, М.В. Куркін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 1997. – № 2. – 84 с.
5. Новікова М.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства як гарантія здійснення правосуддя в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес; криміналістика та судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Єкатеринбург, 2006. – 12 с.
6. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / Тертишник В.М. – К.: А.С.К., 2002. – 226 с.
7. Усенко О. В. Проблема захисту учасників кримінального процесу / О.В. Усенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. – К., 2003. – № 7. – 133 с.
8. Чекулаєв Д.П. Потерпілий: Доступ до правосуддя та компенсація заподіяної шкоди / Д.П. Чекулаєв. – М.: В. «Юрлітінформ», 2006. – 147 с.

9. Щедрін М.В. Введення в правову теорію заходів безпеки. – К., 1999. – 46 с.

10. Юнусов А.А. Оберігання учасників кримінального процесу і їх ближніх: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.09 / Юнусов А.А. – Н., 1998. – 168 с.

11. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. К.: вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. – Т.1: А-Г. – 207 с.

Сливка І.Ю.

судовий експерт,

Закарпатський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

Сліди крові займають одне з головних місць в числі доказів, які використовуються при встановленні матеріальної істини у справах про злочини проти життя і здоров'я людини [1, с. 40-42]. У вітчизняній та зарубіжній літературі наведено велику кількість прикладів з практики, коли правильний, всебічний та об'єктивний аналіз слідів крові при огляді місці події мав важливе значення [2, с. 3]. Однак, на відміну від зарубіжного досвіду, де аналіз бризок крові є одним із напрямків досліджень, у вітчизняній літературі та практиці приділяється недостатня увага аналізу бризок крові, що і обумовило актуальність даної роботи.

Під слідами крові в криміналістиці слід розуміти будь-яку кількість свіжої або зміненої крові поза межами живого організму без морфологічної характеристики [3, с. 4]. В США процес аналізу бризок крові носить назву ВРА – bloodstain pattern analysis. За допомогою цього процесу можна в певних випадках встановити послідовність подій, що відбувалися під час вчинення злочину. Пошук слідів крові проводять за допомогою дзеркала, лупи, кишенькового ліхтарика, засобів люмінесцентного освітлення. При

дослідження слідів крові при огляді місця події особливого значення набуває фіксація даних слідів. Фіксацію слідів крові здійснюють описом у протоколі огляду місця події, фотографуванням, відеозйомкою, замальовкою.

Подальшим етапом після виявлення слідів крові є класифікація таких слідів. У вітчизняній літературі наведену класифікацію слідів, наприклад Станіславський Л. В. наводить обширну класифікацію слідів крові [4, с. 10]. Разом з тим, вважаємо за доцільне розширити дану класифікацію з причин наведених нижче.

Для встановлення джерела кровотечі по бризкам можна використати наступний метод, який складається з трьох етапів:

1. Визначення точки перетину (Point of Convergence). Даний етап базується на тому, що вузький кінець бризку крові направлений в сторону напрямку польоту краплі крові. Для встановлення точки перетину, обирається довільна кількість крапель крові, від кожної з обраних крапель проводиться пряма лінія в напрямку, що протилежний напрямку польоту. Однак, на практиці частіше лінії не сходяться в одній точці, а розташовані в одній області (Area of Convergence). Це пояснюється тим, що в момент крововиливу його джерело зазвичай не є статичним, перебуває в динаміці, а також тим, що шкіра жертви є еластичною тканиною і тим, що кістки можуть ламатися [5]. Тому більш доцільним вважається використання терміну «область перетину траєкторій» (Area of Convergence). Дана область знаходиться в двохвимірному просторі, для подальшого визначення місця розташування джерела крововиливу (Area of Origin) необхідно встановити третій вимір, для чого спочатку необхідно розрахувати кут падіння.

2. Розрахунок кута падіння краплі крові є другим етапом встановлення орієнтовного місця розташування джерела крововиливу.

У точних науках терміном «крапля» позначається строго певна кількість рідини (тобто така кількість, яка спочатку утримується силою поверхневого натягу, а потім відривається та падає, як тільки кількість рідини перевищить силу поверхневого натягу по

периметру відриву). Початкова швидкість краплі дорівнює нулю або не перевищує швидкості особи, яка рухається. В процесі падіння краплі швидкість зростає з прискоренням 9,8 м/с [4, с. 11]. Якщо ж на рідину діють ще якісь сили, крім ваги (наприклад, нанесення удару по рані), то вона дробиться і летить з великою початковою швидкістю – тоді утворюються бризки. За загальним правилом, чим більша сила прикладена до джерела кровотечі, тим менший розмір бризок крові [6]. Враховуючи наведене та зарубіжний досвід, пропонується класифікацію слідів Станіславського Л. В. в графі «Елементарні сліди – Бризки» доповнити наступним:

Бризки від впливу низької швидкості – це бризки, які створені не надто сильним ударом (наприклад, удар рукою по закривавленій поверхні).

Бризок від впливу середньої швидкості – це бризки, викликані ударом середньої сили (наприклад, удар тупим предметом – молотком, битою, фрагментом труби, тощо).

Бризки від високошвидкісних впливів – це бризки, створені сильним ударом (наприклад, від пострілу з вогнепальної зброї). Бризки від високошвидкісних впливів зазвичай не піддаються ідентифікації.

Крапля крові у вільному падінні має форму сфери завдяки силі поверхневого натягу. Крапля крові, яка впала на негігроскопічну поверхню має форму круга або еліпса (в залежності від висоти та кута падіння). Криміналіст може встановити, під яким кутом крапля впала на поверхню. Це базується на співвідношенні між довжиною і шириною краплі та кутом падіння. Для встановлення кута падіння краплі необхідно провести ретельне вимірювання розмірів краплі крові (для підвищення точності вимірювань, особливо у випадках з малими краплями, слід користуватися збільшувальними приладами з вимірювальною шкалою), після чого необхідно провести розрахунки за нижченаведеною формулою. Доктор Віктор Бальтазар, а пізніше доктор Герберт Леон Макдонелл, встановили, що співвідношення ширини і довжини еліпса є арксинусом кута падіння краплі крові (Зображення 1, 2).

Зображення 1, 2. Формула вимірювання кута падіння краплі крові

3. Після встановлення кута падіння крапель крові, враховуючи точку перетину їх траєкторій (в двохвимірному просторі) можна встановити місце розташування джерела крововиливу (Area of Origin). Для цього є два способи:

- «струнний метод», при якому експерт розміщує транспортір вздовж краплі крові та «проекує» струну під кутом падіння краплі в напрямку точки перетину траєкторій. Точка, де сходяться струни і є орієнтовним місцем розташування джерела крововиливу;

- побудова тривимірної моделі місця події з використанням спеціалізованого програмного забезпечення [7].

При цьому слід пам'ятати, що по одній краплині крові встановити розташування області походження крові практично неможливо.

Однак, недоліком даного методу є те, що траєкторія польоту краплі крові приймається як пряма. Однак, це не є істиною, оскільки на траєкторію польоту краплі впливає гравітація та опір повітря, тому вона має вигляд дуги. Даний факт може викликати відхилення при моделюванні обстановки місця події, внаслідок чого реальна висота джерела крововиливу може бути «завищена» (наприклад, в лабораторних умовах було проведено моделювання удару тупим предметом по закривавленій поверхні на висоті 1,5м. При подальшому проведенні вищенаведених операцій з метою встановлення висоти джерела крововиливу встановлено, що даний метод дає похибку, внаслідок якої джерело крововиливу знаходиться на висоті 1,7м, що не відповідає дійсності). В зарубіж-

них джерелах [8] запропоновано метод виправлення даної похибки при наявності двох параметрів:

- 1) об'єм краплі крові;
- 2) швидкість удару.

Як стверджує автор даного методу, при наявності даних змінних можна застосувати складнішу формулу та побудувати модель за допомогою струн, яка відповідатиме реальній висоті джерела крововиливу.

Однак, встановлення даних змінних та застосування складної формули на практиці в умовах огляду місця події на даному етапі вбачається сумнівним, потребує подальшого вивчення та спрощення з метою практичного застосування.

Список використаних джерел:

1. Кузнецов Ю.В., Чупина М.В., Акулова С.М. Обнаружение на пуле, извлеченной из преграды, следов крови при огнестрельных повреждениях // Вестник судебной медицины. – 2015. – Т. 4, № 1. – С. 40–42.
2. Кисин М.В., Туманов А.К. Следы крови. М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1972. – 88 с.
3. Тагаев Н.Н. Следы крови в следственной и экспертной практике. – Харьков: Консум, 2000. – 128 с.
4. Установление обстоятельств происшествия по следам крови: Методические рекомендации // Л.В. Станиславский. – Харьков, 1977. – С. 19.
5. Bloodstain Pattern Analysis [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Bloodstain_pattern_analysis (дата звернення 30.05.2018).
6. Bloodstain Pattern Analysis [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.crimescene-forensics.com/BSPA.html> (дата звернення 30.05.2018).
7. HemoSpat™ – Bloodstain Pattern Analysis Software [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://hemospat.com> (дата звернення 30.05.2018).
8. TedX Talk – Nick Laan – Better than Dexter [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=sCXfosxgyrI> (дата звернення 30.05.2018).

Якимчук О.В.

аспірант,

Національний університет «Острозька академія»

МОНОПОЛІЯ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ЗА І ПРОТИ

Як відомо, 02 червня 2016 року Верховна Рада України внесла зміни в Конституції України, якими фактично було введено «монополію адвокатури» в Україні. Так, відповідно до положень ст. 131² Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [1]. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Виключно адвокатами здійснюється представництво у Верховному Суді та судах касаційної інстанції – з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року; представництво органів державної влади

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» зазначається, що виключне представництво у суді вводиться з метою «істотного підвищення якості представництва особи в суді та якості надання юридичних послуг» [2]. Однак, в частині, що стосується представництва юридичних осіб, то якість їх представництва навряд чи вийде на новий рівень, оскільки навіть до реформи юридичних осіб у суді представляли працівники юридичних служб – юрисконсульти. За бажанням самої юридичної особи представництво могли здійснювати й адвокати.

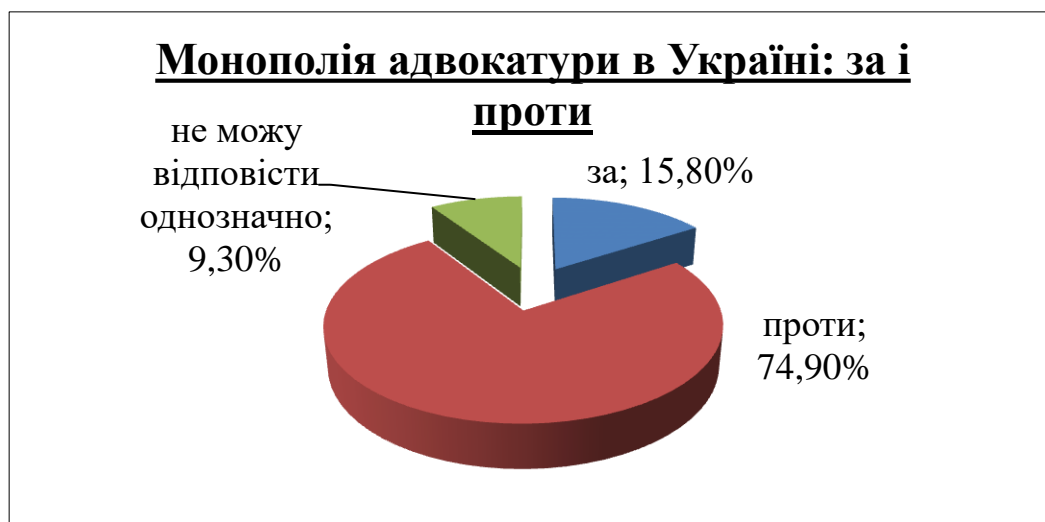
Аналіз архіву Рівненському міському суді Рівненської області щодо якісного складу представників юридичних осіб, які приймали

участь у кримінальному провадженні за участі юридичних осіб в якості потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача за період 2016–2017 рр. свідчить, що найпоширенішим способом представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні є представництво юрисконсультом (в середньому 70% випадків), натомість послугами адвоката скористалися – 15% у 2016 році та 20% у 2017 році. Решта відсоткового співвідношення припадає на інших представників юридичних осіб – керівників, інших уповноважених установчими документами осіб та на представництво прокурором.

Юрисконсульти юридичних осіб (як приватних фірм, так і державних органів та органів місцевого самоврядування) мають вищу юридичну освіту та більш обізнані із нюансами роботи свого роботодавця – юридичної особи. Натомість поспішне отримання адвокатського посвідчення у зв'язку із конституційною реформою призводить до утворення черг на складання адвокатського іспиту, проходження шестимісячного стажування у визначеного адвоката (оскільки більшість юрисконсультів не мають досвіду роботи помічником адвоката) та відповідно підвищення рівня корупції серед органів адвокатури. Очевидно, що для представництва юридичних осіб у суді, яке здійснюється працівниками юридичних осіб, слід було передбачити виняток або ж хоча передбачити спрощений порядок отримання статусу адвоката, звільнивши юрисконсультів від проходження стажування.

Не вирішеним також є питання оподаткування доходів колишніх юрисконсультів – нинішніх адвокатів, які працюють за трудовим договором та проводять самостійну професійну діяльність. З однієї сторони, відповідно, до п. 14.1.226 ч. 1 ст. 14 Податкового Кодексу України адвокати є «самозайнятими особами, які є самостійними платниками податку, а з другої сторони, вони працівники за трудовим договором, за яких юридична особа – податковий агент сплачує податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок» [3].

Окрім того, проведене нами на початку 2018 року опитування серед населення (майже 97% респондентів особи з вищою юридичною освітою) свідчить про те, що 74,9% респондентів не підтримують введення монополії адвокатури на представництво у суді (див. Рис. 1).

Джерело: [5] розроблено автором на основі самостійно проведеного соціологічного опитування

Так, 73,1% опитаних підтримують внесення представництва юридичних осіб до винятків виключного представництва адвокатами. Разом з тим, під час опитування були висловлені думки про необхідність скасування монополії адвокатури, про порушення таким чином права на доступ до правосуддя і ст. 59 Конституції України та підвищення рівня корупції. Ще одним ризиком монополії адвокатури є те, що адвокатське посвідчення може стати важелем впливу та маніпуляції представником, тим самим обмежуючи його незалежність у суді, що має особливе значення в рамках кримінального провадження. Викликає занепокоєння також незалежність адвокатури за наявності адвокатів-працівників державних органів та органів місцевого самоврядування.

У сусідній Російській Федерації також проводиться реформа адвокатури, відповідно до якої з 01 січня 2023 року заплановане запровадження монополії адвокатури на представництво інших осіб

у суді. Так, ще 15 квітня 2014 року Урядом Російської Федерації було затверджено федеральну програму «Юстиція».

Однак, порівнюючи із аналогічними змінами в Україні, виключне представництво адвокатами інтересів інших осіб у Російській Федерації буде стосуватися лише надання платної правової допомоги з питань представництва у суді. Безоплатно представництво у суді інтересів інших осіб у суді може здійснювати будь-яка особа, навіть без вищої юридичної освіти. Тим самим, Російська Федерація створює свою модель «часткової монополії адвокатури», особливості якої, можна пояснити економічним становищем громадян, які за абсолютної монополії адвокатури будуть обмежені у доступі до правосуддя. Проте, тим самим не виконується основне завдання введення монополії – підвищення якості надання правової допомоги та загалом здійснення правосуддя. Подібні проблеми притаманні й Україні, де більшість громадян не достатньо матеріально забезпечені для користування послугами адвоката.

Слід відмітити, що введенню в дію реформу адвокатури у Російській Федерації передують громадське обговорення, проведення форумів, лекцій з провладу доцільності введення виключного судового представництва адвокатами. Окрім того, передбачено три етапи проведення реформи, відповідно до яких буде вирішено питання щодо оподаткування адвокатів, трудових відносин адвокатів, організаційні форми діяльності адвокатів та передбачено спрощену процедуру отримання адвокатського посвідчення для працівників юридичних фірм.

Щодо представництва юридичних осіб у суді, то для них нічого не змінюється. Юридичних осіб навіть за дії монополії адвокатури у російських судах можуть представляти штатні юристи (*in-house lawyer*), керівники юридичних осіб. Реформа також не стосується державних та місцевих органів влади, представництво яких здійснюють державні та муніципальні службовці [4]. Таким чином,

реформа правосуддя у Російській Федерації відбувається відповідно до місцевих реалій та потреб із урахуванням громадської думки.

Отже, можна зробити висновок, що монополія адвокатури на представництво у суді в Україні була введена поспішно без врахування всіх тонкощів і особливостей правової системи України, економічного становища та думки громадськості.

Список використаних джерел:

1. Конституція Україна від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Пояснювальна записка до проекту Закону України № 3524 від 26 січня 2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
4. Об утверждении Государственной программы Российской Федерации «Юстиция: постановление Правительства Российской Федерации от 15 апреля 2014 г. № 312. URL: <http://base.garant.ru/70644218>.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 13.07.2018. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,28. Тираж 100. Замовлення № 0718/22.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво «Молодий вчений»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
Телефон: +38 (0552) 39-95-30
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5761 від 09.11.2017 р.